

Komplo Teorileriyle Stratejik Modellerin Güvenilirlikleri Hakkında Bir Deneme

Ergun TÜRKCAN (*)

Bu yazıyı, son yıllarda, tüm vaktini ve enerjisini, komplo teorileriyle stratejilere veren sevgili dostlarıma ithaf ediyorum.

Özet

Bu yazıda, günümüzde çok yaygınlaşan strateji yazımı ve komplo teorilerinin olabirlikleri araştırılmıştır. İki kutuplu bir dünyada, uzun dönemde, nispeten güvenilir sayılan strateji metinleri, tek kutuplu ya da kutupsuz bir dünyada geçerli değildir. Devletler, yaklaşık bazı planlara sahip olsalar bile, bunları amatör stratejistlerin keşfetmesi mümkün değilken, bu kadar çok strateji ve komplonun nasıl üretildiği ayrı bir soru oluşturmaktadır. Yazıda, bu tür literatüre katkıda bulunanların hareket noktaları, verdikleri ürünlerin çeşitleri ve dünya paradigmaları tartışılmış, komplo teorilerinin dayanılmaz hafifliğine değinilmiştir.

I. Sunum

Eski iki-kutuplu 1946-89 dünyasında, stratejik modeller, süper güçlerin savunma bakanlıklarında, büyük ordu karargahlarında, uzmanlar ve kurmaylar tarafından, belli gerçek verilerle kurulup oynanan tehlikeli, gizli oyunlardı. İkinci Dünya Savaşından önce de strateji¹ bir bilim haline gelmek üzereydi: Alman ve Fransız Genel Kurmayı, Sovyetler, Başkan Mao ve diğerleri kendi stratejileri üzerinde

(*) Prof.Dr. A.Ü. SBF

1 Oxford English Reference Dictionary: Stratagem'in Yunanca "strategema" veya "stratego"; "stratos" = ordu + "ago" = lider, ordu yönetmek, generallik teriminden geldiğini, kurnazca plan veya kurgu anlamında düşmanı yanıltmak, diye tanımlıyor. Strategy: 1. Savaş sanatı, 2a. seferde ordu veya orduları yönetmek b. daha büyük bir askeri hareketi ve bir seferin tümünü planlamak ve yönlendirmek 3. iş aleminde veya siyasette bir eylem planı veya politika yapmak.

düşünüyorlardı. Ama bu bilimin temelleri çok önceleri atılmıştı; Çinlileri ve Machievelli'yi saymazsak, Aydınlanma Çağının rasyonalitesi ve yeni coğrafya bilgileriyle, 18. ve 19. yüzyıl asker ve sivil aydınlarının büyük eserler verdikleri, klasik strateji doktrinleri yarattıkları görülmektedir: Napolyon'dan Clausewitz'e, Amiral Nelson'dan Thayer Mahan'a değin hem kurgucu hem de uygulayıcılar bu döneme damgalarını vurmuşlardır.

Ancak, stratejilerin temelindeki, kişisel ya da toplumsal egemenlik duygusunun kökeninde hangi genetik, psikolojik veya biyolojik nedenlerin yattığını anlamak için, prehistorik çağlara inmek, paleoantropoloji, antropoloji, Evrim Teorisi, sosyal psikoloji ve modern ruh bilimleri ile biyolojinin çeşitli dallarından yardım almak gerekir. Belki de, ilk adım, insan neden savaşır, ne zamandan beri savaşır, insanı diğer hayvanlardan ayıran en önemli faktörlerden biri, savaşan tek yaratık olması mıdır, şeklindeki birçok temel sorunun cevaplandırılmasıdır. Bunları, psikoloji, antropoloji, sosyal psikoloji üçgeninde aramak gerekir. *Beşeri Tahripkarlığın Anatomisi*², sadece bir kitap adı değil, kalıtım coğrafyasından, beşeri coğrafyaya değin, bu konuları araştıran disiplinler-arası bir alan niteliğindedir. Çünkü, tüm stratejiler, tarihin, tarihi felsefesinin, askerlik ve teknolojinin modern siyaset bilimi ve iktisatla birlikte okunup düşünülmesinin ötesinde, denklemlerin kurulmasında ve çözülmesinde, insan topluluklarının temel içgüdülerinin de hesaba katılmasını gerektiren çok karmaşık süreçlerdir³. Bu noktada, insanın kendi yazdığı stratejilerden önce, tabiatın stratejisi üzerinde durulup, insan saldırganlığının (agresiveness) kökenleri ve hakimiyet güdüsünün biyo-psikolojik kökenleri de araştırılmalıdır. Belki de en kritik strateji, diğer primatlara göre çok daha zayıf görünen bir türün, kolektif akli yaratarak hayatta kalmasını sağlayan, yüz binlerce yıllık mücadele dinamimidir.

Burada, disiplinlerin ayrıntılarına girmemiz beklenemezse de, sanayileşmiş veya sanayileşmemiş toplumlarda, siyasi sistemlerin hareketlerini sadece, iktisadi ve

2 Eric Fromm'un ünlü eseri "The Anatomy of Human Destructiveness", insan psikolojisinin derinliklerindeki tahrip dürtüsünü aramakta ve konuyla ilgili çeşitli psikoloji ve antropoloji teorilerini gözden geçirmektedir; aşağıdaki paragraflarda bu eserden yararlanılmıştır.

3 Fromm, antropolojist Washburn'den bir alıntı yapıyor: Tarihinin yüzde 99'unda avcı olarak yaşayan insanın biyolojisi, psikolojisi ve adetleri bu geçmişinde saklıdır. "Gerçek anlamda, zekamız, ilgilerimiz, duygularımız ve toplum hayatımızın temelleri, hepsi avcılığa uyarlanma başarısının evrimci ürünleridir..." Avcının psikolojisi nedir? Washburn bunu, 500 bin yıldan daha uzun bir sürede gelişmiş "etobur psikolojisi" olarak tanımlıyor. İlk "karnivor" insanların dünya görüşleri, etobur kuzenlerinden çok farklıydı... Karnivor psikolojisine sahip insana öldürmeyi öğretmek kolay, bundan kaçınmayı sağlayan adetler geliştirmek güçtür. Bir çok insan diğerlerinin acı çekmesini seyretmekten hoşlanır... bir çok kültürde aleni dayak ve işkence yaygındır..Son zamanlara kadar savaş avcılık gibi görülüyor, diğer insanlar avlanması en güç avlar sayılıyordu. Savaş her zaman erkekler için diğer zevklerden çok daha önemli olmuştur..." (Fromm, 181-3).

siyasi amaçların yönlendirdiğini düşünmenin bir çok olguyu açıklamakta yeterli olmayabileceğini ifade etmeliyiz. Ayrıca, strateji ve komplo teorisi üretenlerin de, akademik veya entelektüel beşeri varlıklar olarak, sadece rasyonalite içinde iktisadi ve siyasi stratejik hedefler keşfetmeğe çalışmanın ötesinde, “kendini oyuncu yerine koyma” psikolojisiyle, birçok tarihi mirasın ve genetik faktörün etkisinde olmaları da yadsınamaz.

Doğal olarak, strateji, siyasi bir planın uygulanmasını gerektirdiği için bir güç gerektirir. Bu güç yani savaş, Clausewitz’in ifade ettiği gibi, siyasetin diğer araçlarla sürdürülmesi, diye tanımlansa da, daha geniş şekilde yorumlanmalıdır: Teknolojik ve ekonomik üstünlükler, propaganda (medya), kültürler, siyaset elitinin uzak görüşü vb. Bu nedenle, stratejist, sadece savaşların tarihi, teknoloji ve doğal kaynaklar gibi doğrudan ilgili disiplinleri değil, hemen her türlü faktörü iktisadi, kültürel ve beşeri, alanları göz önüne almalıdır; bir anlamda Harp Akademilerinde okutulan dar anlamlı meslek derslerini çok aşan bir konudur.

Bu kadar geniş bir ilgi alanının, entelektüellerin gözünden kaçması mümkün değildir. Genel olarak askeri bir alana, askerler kadar hatta onlardan çok daha fazla sayıda sivil entelektüelin girmeğe çalışmasının bir nedeni, burada düşünce ve model üretmek için ideal bir malzeme bolluğu olmasıdır. Bir iktisatçının saf bir model kurması için kullanacağı değişkenler çok belirlidir: emek, sermaye, faiz, ücret haddi vb.; teknolojik ilerlemeyi bile modellerine, son zamanlarda ve güçlkle sokmuşlardır. Sosyolojinin malzemesi de bellidir. Oysa, stratejistler, tüm sosyal bilimlerin, tarihin, coğrafyanın, beşeri bilimlerin, teknolojinin ve hatta akılları yeterse, temel bilimlerin, matematiğin tüm veri, yöntem ve malzemesini rahatlıkla, hiçbir kayda tabi olmadan kullanabilirler. Bu bir bakıma, entelektüel bir “video game” sayılabilir, dayanılmaz bir cazibesi olduğunda herkes hemfikirdir. Bu yazımızda, bu cazibeye dayanamayıp strateji kurmağa kalkan amatör stratejistlerimizin, motifleri ve kurdukları modellerin gerçekçiliği veya güvenilirliği, genel anlamda, klasik ve modern strateji modellerinin ana yapıları da incelenerek değerlendirilecektir.

Aslında, modern iktisat teorisi veya “davranış bilimleri” okuyanlar için, ulusal bir siyasi sistemin alacağı stratejik kararlarla firma düzeyindeki stratejik kararlar (corporate strategy) arasında, nitelik bakımından bir fark yoktur; her ikisi de bir oyun teorisine indirgenebilir, sadece boyutlar büyük, değişkenler daha çok ve karmaşıktır. Buradaki strateji tanımı, eldeki potansiyel imkanlarla, karşı tarafın veya tarafların hareketlerini dikkate alarak, belli bir amaç (lar) ın gerçekleşmesi için, bilinen veya yaratılacak (fiziki veya fiziki olmayan) her türlü araçla, akılcı bir planın tasarlanıp uygulanmasıdır. Bu plan her türlü, iyi veya kötü alternatifi görerek, kısıdan uzun döneme yayılan bir zamanlama içine yerleştirilmiştir yani geleceğe yönelik

olup tarihsel bir analizi içermez, başka deyişle ‘ahistoric’ dir. Tarihsel gelişmeler, eğer varsa, eldeki potansiyel elemanlara içerilmiştir; ihmal edilebilir; derinlemesine bir tarih incelemesine gerek duyulmaz. Neo-klasik iktisat düşüncesi, modern bir piyasa ekonomisinin, başka bir deyişle Kapitalist tüketim toplumunun genel paradigmasını yansıttığından, tüm insanlar, nerede ve hangi gelir düzeyinde olursa olsunlar (reklamlarla etkilenebilen zevkleri dışında) iktisat rasyoneli içinde, davranışları, istatistik olarak, iktisat kitabına uygun “homo economicus”lardır. Bunlar hayattan daha çok zevk almaya yönelik (daha çok ve çeşitli tüketerek fayda maksimizasyonu yapan), ölümü düşünmeyen ve sağlıklı bir hayat için her şeyi verebilen fertlerdir. Şimdi bu tip fertlerden oluşan liberal bir toplum mantığıyla model kuran bir stratejistin, canlı bir “müslüman” bombayı⁴ anlaması, saf rasyonalite yüklenen bir denkleme bu “irrasyonelite”yi taşıması mümkün müdür? Bu davranış biçiminin açıklaması ancak tarih, kültür ve sosyolojide bulunabilir; neo-klasik analiz bu örneğe kapalıdır.

Bu yaklaşım bir kaç nedenle doğru değildir. Bir kez, stratejilerin konusu olan ve/veya bu stratejileri inşa eden ulus devletler tarihten gelen, kendi tarihsel bagajlarından kolay kurtulamayan karar birimleridir; kuracakları stratejilerin hedefleri de bu tarihsel bagajın ağırlığıyla belirlenecektir yani “tarih-geçirmez” (history-proof) sistemlerle karşı karşıya değiliz. Buna bağlı olarak, bu stratejileri uygulayacak bürokrasilerin, orduların ve tabii toplumun da kendi tarih bagajları, özel şartlanmaları, değer yargıları, kararların, bir firma gibi, rasyonel düzlemde, kar maksimizasyonu-maliyet minimizasyonu arayan “pratik akıllar” olmalarını engeller. Böylece, bilinen ve tahmin edilebilecek rasyonalite ile “irrasyonelite” bir arada, “kaotik”, “tesadüfi” (random) kararlar ve uygulamalar yaratabilir; başka bir deyişle, “kadir-i mutlak” süper-aklın, bir “irade-i külliye” çizdiği “kozmetik” bir plan mevcut değildir. Bu tür planlar, Judeo-Hristiyan dinlerde ve Newtonian Gökyüzü mekaniğinde bulunabilir ve aslında, bir çok (güncel) stratejik paradigmanın bu dinlerle organik bağı olduğu da gözden kaçmamalıdır.

Bu tarih bagajının, stratejistleri etkileyen bir bölümü de, tarihte iz bırakmış diğer büyük stratejistlerin modelleri, prensipleri ve yöntemleridir. Tıpkı, eski Yunan filozoflarının, çok uzun zaman, 17. yüzyılın Bilim Devrimine kadar ve belki günümüze değin, tüm bilimsel modelleri etkilemesi gibi, klasik stratejistler de, tüm koşulların,

4 ABD Ordusu, İkinci Dünya Savaşında da intihar uçakları gördü. Ancak, “kamikaze” ler, geldikleri uzaktan görülen, hedefleri belli canlı bombalardı ve içindekiler de Japon Ordusunun askerleriydi; bunları alışılmamış bir savaş eylemi gibi düşünmek mümkündü. Oysa, İsrail’de, Irak’ta, New York ve Madrid’teki canlı bombaları, patlamadan 5-10 dakika önce keşfetmek, namluları veya uçaksavarları onlara yönlendirmek mümkün değildir.

teknolojilerin ve devletlerin değişmesine karşın, bir şekilde modern stratejik düşünceyi etkilemektedir; belki de, çağlar boyu değişmeyen bir takım esaslar ve elemanlar mevcut olduğu için etkilemektedirler. Bu bakımdan, kısaca, strateji alanındaki bu düşünce sistemlerini, ulaştıkları bazı genel eğilim ve prensipleri, kritik bir gözle inceleyelim.

II.Stratejik Düşüncenin Kısa Tarihçesi

Modern strateji kuramcıları, kurgucuları ve uygulayıcıları, klasik stratejistlerin elinde olmayan başka araçlara, imkanlara ve doğal olarak zorluklara da sahiptir. Günümüzde, özellikle 20 yy'ın son çeyreğinde, yeni bir tekno-ekonomik devrim tüm geçmiş paradigmaları parçalayarak, teknolojik ilerlemeyi, çok hızlı biçimde küresel etkileşme sürecine sokmağa başlamıştır; bu gelişmeleri izlemek de çok güçleşmiştir. Bu hızlı teknolojik değişimler siyaset ve topluma etkilerini ölçmek bir yana, dar sektör bazında bile, teknolojik tahminler yapmak yani mevcut bir alandaki teknolojilerin 5 - 10 yıl veya daha ilerisinde ne olabileceğini kestirmek çok zorlaşmış ve bu sorunu çözmek için, teknoloji tahmini, teknoloji öngörüsü⁵ vb. başlıklarda yeni disiplinler ortaya çıkmıştır. Bu disiplinlerin sağladığı verilerin bolluğu ve birbirleriyle, çok kez, çelişen nitelikleri, stratejistlerin aklını tamamen karıştırabileceği gibi, o zamana kadar düşünülmemiş pek çok yeni senaryonun yazılmasına da yol açabilir. Oysa klasik stratejistler, çok ağır değişen (savaş) teknolojileri karşısında, uzun dönemlerde bile, teknolojileri veri kabul ederek, diğer unsurlarla çalışan senaryolar kurabilirlerdi.

Modern stratejist, silahlarda hızlı teknolojik ilerlemenin dışında, klasik atalarının düşünemediği, bilemediği çok başka türlü stratejik elemanlarla karşı karşıyadır. Ne Clausewitz ne Mahan, çevreci, insan hakları savunucusu, feminist vb. NGO'larla (sivil toplum kuruluşu denen derneklerle) her yere giren medyayı, İnternet'i ve kameralı cep telefonlu sivilleri hesaba katmak durumundaydılar. Bunun ötesinde, sadece, büyük devletlerle oynayan stratejist, görünmeyen terör örgütlerini denklemine nasıl sokacağını da hiç düşünmezdi. Şimdi bütün bu unsurlar, hem bir strateji elemanı, hem de ağırlık ve etkilerinin belirlenmesi gerekli bilinmeyenler olarak onun karşısında durmaktadır.

5 "Technological Forecasting", firmaların kendi alanlarında veya belli sektörlerdeki teknolojik gelişme eğilimlerini kestirmek için kullandıkları bir çok teknikten veya yöntemden oluşan, daha dar anlamda bir 'corporate strategy' elemanı sayılırken; "Technological Foreseeing", daha genel bir ulusal veya küresel uzun dönem, teknoloji tahmini yapmaktır. Şimdiye kadarki sonuçlar, belli tesadüfi isabet şansları dışında, bu yöntemlerin, fazla bilimsel olmayan "fütüroloji" çalışmalarından daha ilerde olmadığını ortaya koyuyor.

Bu arada kısaca, bir stratejist ile komplo teorisyeni arasındaki nüansı belirtmeğe çalışalım. Stratejist genel, soyut ve uzun dönemli bir siyasi dinamiği açıklamak veya yönlendirmek isteyen bir karar verici iken, komplo teorisyeni, bu strateji içinde kalarak veya tamamen ayrı bir çerçeveden hareket ederek, belli bir olayı veya olguyu, açıklamak, tahmin etmek, yorumlamak çabasında olan bir kimse sayılabilir. Stratejist bir teorisyen kabul edilirse, komplocu bir “polis romanı” yazarı, bir gazeteci gibi düşünülebilir; çok kere de “komplocular”, gazeteci ve romancılar arasından çıkar. Ancak, amatör alanda, her iki tipin kolaylıkla aynı şahısta birleştiği görülebilir. Komplolardan hareket edip, strateji senaryosu üretenlerle kendi stratejik kurgularından hareket edip, sürekli komplo üretenler bu alanda daha sık görülür. Gerçek stratejistlerin böyle lüksleri yoktur.

Bir anlamda, bu incelemede, çeşitli stratejik ürünlerin iç yapılarını anlamaktan ziyade veya en az bu kadar, stratejistlerin düşünce yapılarını, ürünlerini nasıl geliştirdikleri, akli yürütme mekanizmalarını anlamağa çalıştık. Çünkü, sonuçta, stratejiler ve komplolar, yazılmamış romanlar veya roman taslakları gibi kabul edilebilir; bir bilimsel gerçeğin keşfi veya gerçeğe yakın bir teori kurulması gibi değildir. Burada, romancının, kendi toplumunu ve içinde bulunduğu psikolojiyi yansıtan kişisel gelişmesi ne kadar önemliyse, stratejistin de kendi sosyal ve bilimsel tabanı da önemlidir. Bilim tarihçileri de, bilim adamının kişiliği ve yaşadığı toplumun önemini bildiklerinden, bu disiplinin yanında bir de Bilim Sosyolojisi disiplini yaratmışlardır.

Strateji, gerek devletler için bir siyasi-askeri kurgu tasarlama anlamında gerekse çeşitli formasyonlardaki uzmanların katıldığı yarı akademik-entelektüel çok-disiplinli bir araştırma alanı olarak, 20 yy ikinci yarısına kadar bir meslek sayılmamıştır, yine de dar anlamda “stratejist” diye özel bir meslek, bir askerlik dalı sayılmamaktadır. Ancak, askerler dahil, giderek artan sayıda meslek sahibi ve akademisyen, strateji alanı diye tanımlanan alanda araştırma yapmakta, düşünce üretmektedir. ABD ve Avrupa’da yüzlerce düşünce birimi (think tank), kimisi belli bir bölge, ülke veya sorun üzerinde, büyük fonlar kullanarak, derin araştırmalar yapmakta, tartışmakta ve Yönetimden kamu oyuna dek, insanları etkilemektedir. Bunun nedeni, stratejinin sadece, Avrupa ve sonra Dünya hakimiyeti peşindeki, 18. ve 19. yy.’ların asker-hükümdar tiplerinin ilgi alanı olmaktan çıkıp, tüm modern devleti yöneten siyasilerin, seçmenlerin ve genelde, bürokrat ve serbest entelektüellerin, askerlik dışında kalan sosyal bilimleri ve hatta temel bilimlerle mühendisliği (ve tıbbı) da buna katarak, özel bir ilgi alanı yaratmalarından kaynaklanmaktadır. Çok dar anlamda stratejik sorunlar siyaset bilimcilerinin ve (kurmay) subayların alanı gibi görülebilirse⁶ de,

6 ABD Savunma Bakanlığı, stratejik alternatifleri kağıt üzerinde kalmaktan uygulama alanına

çok yakında, uluslar arası terörizm nedeniyle, güvenlikçilerin yani polis mesleğindekiilerin de işe karışacaklarını hatta karışıklarını görebiliriz⁷.

Askerlik insanoğlunun ilk uğraşlarından biri, düzenli ordular da, devlet gibi ilk kurumlarından biridir. Ancak, bu pratikte yapılarak öğrenilen, geleneksel bir sanat, belli bir sınıf veya kasta ait bir uğraş sayılmıştır; askerlik bilimi çok sonraları ortaya çıkmıştır. Feodal şövalyenin veya samurayinin kendi geleneği, etiği ve değişmeyen teknikleriyle, bir miras gibi kuşaktan kuşağa geçen savaş oyunları bir sanat gibi düşünülmelidir; gelişen teknolojiler ve sosyal değişim, onları Servantesin Don Kişot'u gibi karikatürleştirecektir. Askerliğin bir bilim haline gelmesi, diğer modern bilimlerin de ortaya çıktığı Bilim Devrimine ve teknolojik bazı gelişmelere paralel bir Askeri Devrim sürecinin sonucudur. Doğal olarak, Bilim Devriminin doğuşu, Antik Yunan'dan iki bin yıl sonra, Rönesans'ta, rasyonel dünya görüşü ve Hümanistlerin insan iradesinin yeniden keşfiyle mümkün olmuştur. Büyük Yunan filozofları devlet yönetimi ve türleri üzerinde durmakla birlikte, askerliği bir avam zanaatı sayarak, diğer zanaatlar gibi ilgi alanları dışında tutmuşlardır. Antik dönemde, Büyük İskender, Sezar, Scipio, Anibal gibi büyük komutanlar çıkmışsa da, bunlar eser vermemişler, savaşları filozoflar tarafından incelenmemiş sadece, bazı Rönesans yazarları bunların hareketini (stratejilerini diyebiliriz) eleştirel bir şekilde incelemişlerdir: ilk stratejistler bu yazar ve sanatçılar sayılabilir: Leon Battista Alberti, Niccolo Machiavelli, Sir Roger Williams, Justus Lipsius gibi.

Sir Roger, sadece savaş teknik ve taktikleri hakkında yazarken⁸, Machiavelli savaşı siyasetin bir aracı olarak görmüş, *Savaş Sanatı* adlı eserinde, *Prens'in* ya da Floransa Şehrinin güvenliği ve daha da büyümesi için, siyasi entrikalar yanı sıra, kiralık şövalyeler (condottieri) ve askerler yerine hemşehrilerden oluşan bir milis

sokan ilk büyük güçtür. Başka ifade ile, stratejistlerin ya da komutanların, "düşman bana karşı nasıl davranır" şeklinde düşünce üretmesi yerine, 1960'lardan itibaren, kendi içinde bağımsız "düşman" birimler kurup harekete geçiren ilk silahlı kuvvetlerdir. Virginia'daki Fort Monroe Training and Doctrine Command (TRADOC) a bağlı (Bizdeki Genkur Plan ve Prensipler Dairesi) 60 kişilik Red Franchise (düşman hala eski günlerden kalma biçimde kırmızı renkle ifade ediliyor: yakında yeşile çevrilebilir), daimi kadrosu ve çok sayıda yarı-zamanlı danışmanlarla Şeytanın Avukatlığını üstlenmekte, ortak hareket planlarının geliştirilmesine, savaş oyunları ve tatbikatlarla katkıda bulunmaktadır. Ordu İstihbarat Başkan Yard. Gen. K. Alexander, Kızıl Takımın, şimdi iki ana ihtiyaca cevap vermesi gerektiğini ifade ediyor: terörist, isyancı ve paramiliter gibi düşünme eğitimi almış bir temel kadro ile... bölgesel konularda uzmanlık sağlayacak asgari coğrafi bilgiler... (JDW, 24 June 2004, Devil's Advocates, The US 'Red Team' Programme).

7 Nitekim, 11/9 dan sonra, ABD'de tüm istihbarat ve güvenlik dairelerini içeren bir Kamu Güvenliği Bakanlığı (Homeland Security Department) kurulmuştur; muhakkak uluslar arası gelişmelere odaklı stratejik bir plan yapmıştır veya yapacaktır.

8 William Rogers, "Briefe discourse of Warre", 1590, Parker, 1988, s. 6'dan.

ordusu önerisi getirmişti. Machiavelli de, diğer Rönesans düşünürleri gibi, Roma'yı ve ordusunu örnek alıyordu: "Kırlık alanlardan seçilmiş milislerden oluşan orta büyüklükteki Roma ordularının bel kemiği piyade idi; süvarinin rolü çok sınırlıydı ...Machiavelli piyade askerinde ısrar ettiği gibi, (Orta Çağdan gelen), Şövalyenin ağır süvari ordusunu ve ...(o dönemde) henüz hassas ve etkili ateş edemeyen topçuyu eleştiriyor ve reddediyordu" (Paret,22-3). Topçuyu reddi daha sonra bir çok yazarın ve komutanın da başına gelen, teknolojik gelişme imkanını anlayamamanın bir örneği de olsa, Machiavelli küçük ateşli silahlarla donatılmış geleceğin (17 ve 18 yy) düzenli ordularını belirtip, "savaşın kısa ve kesin" (Paret,25) olması tercihiyle de, İkinci Dünya Savaşı Alman savaş doktrini yıldırım savaşını (Blitzkrieg) öngörmektedir. Askeri başarı, komutanın tek elde toplanmasına, askerlerin disiplin ve talimine bağlı olmasının ötesinde, ülkenin siyasi birliğini korumak için sertlik, şiddet ve acımasız bir cezalandırma korkusu ile her yurttaşın hatasında bekleyeceği zulümler gereklidir: "Bir hükümdar için sevilmekten çok korkulmak daha güvencelidir" (Paret,25). *Prens*, böylece, totaliter ve faşist 20 yy devletlerinin önemli bir niteliğini belirlerken, Batı devlet doktrini ile Oriental siyaset bilgeliğinin farkını da göstermektedir. M.Ö. 6. yy da yaşamış Lao Tzu⁹ savaş hakkında şunları söylüyor (Lao Tzu,61):

(Para. LXVIII):

İyi asker saldırmaz.

Üstün güçler şiddete başvurmadan başarı kazanır.

En büyük fatih mücadelesiz kazanandır.

En iyi yönetici emretmeden öncülük eder.

Buna akıllı saldırmazlık denir.

Bu insanları yönetme ustalığıdır.

(Para. LXIX):

Askeri özdeyişlere göre:

"Savunma hücumdan kolaydır."

"Bir adım geri çekilmek, bir karış yer kazanmak için saldırmaktan iyidir."

Bunun anlamı, ilerlemenin en iyi yolu ricat, demektir.

Avrupalı, insanları şiddet ve akılla, daha doğrusu aklın yarattığı şiddet ve korkuyla yönetmeyi yeğlerken, Çinli tabiatın kendi mantığı ve eğilimi içinde kalarak kitleleri sevk etmeğe çalışır. Bu yaklaşım farkı, modern teknolojiler ve toplumsal yapılara

9 Lao Tzu'nun "Tao Teh Kitabı" (Tao Teh King) Çin felsefesinin iki ana kavramı etrafında kurulmuş dünya görüşünü açıklayan bir vecizeler manzumesidir.

karşın, 2500 yıl sonra, aynı (Sosyalist) Batı doktrinine sahip olan Sovyetler ve Mao stratejilerinde bile hissedilebilir. Ancak, Avrupa'nın Orta çağlar boyunca sürdürdüğü savunma stratejisi, bu çağın sona erdiği Rönesans'da taaruz stratejisiyle yer değiştirmiştir; Roma'nın yıkılmasıyla hatta yıkılmasına giden süreçte Batı (Roma) ve Hristiyan Avrupa'nın stratejisi yaklaşık bin yıl hep savunmaydı. Lao Tzu'nun dediği gibi, savunma taaruzdan kolaydır. Bu nedenle, savunmadan taaruza geçildiğinde, yeni bir düşünce ve eylem tarzı geliştirmek yani stratejik düşünceyi gündeme getirmek gerekmiştir; Machiavelli bunun öncüsü sayılabilir.

Ortak bir savunma güdüsünün yarattığı Feodal Avrupa toplumunun 800-1000 yıllık davranış kalıbını değiştirip taaruz eden bir topluma dönüşmesi tek başına gerçekleşecek bir olgu sayılamazdı; matbaa dahil teknolojik gelişmelerden, dinde Reformasyona, Cartesian matematikten Newton fiziğine değin pek çok yenilik süreci toplu etkisini gösterdi: tepki, karşı-tepki, yeni bir tepki halinde, Avrupa strateji düşüncesinin büyük değişimlerinin altında yatan ana faktörler oldular. Machiavelli'nin pek gözünü doldurmayan topçu, şatoların, kalelerin alınmasında, meydan savaşlarında, deniz savaşlarında önemli bir rol oynamaya başladı ancak, kaleler ve savunma düzenleri de başka şekiller almaya başladı.¹⁰ Öyle ki, 1930'larda yıldırım savaşı doktrini hızla geliştirilirken, Maginot Hattı ve benzeri statik savunma düzenleri kuruluyordu. Ancak, her türlü stratejinin denendiği modern çağlarda, özellikle, uluslar arası ilişkilerde yeni bir çağ açan 1648 Westphalia Anlaşmalarından 1850'lere kadar savaş teknolojisi, askerlik tekniği, bu dönemde daimi orduların, hatta vatandaş ordularının (mecburi askerliğin), profesyonel asker yetiştiren harp okullarının doğmasına rağmen, bu kurumlaşma düşüncesinin gerisinde kalmış, çok ağır gelişmişti (Blanning,77). Klasik stratejistlerin niçin teknolojiyi sabit bir veri sayarak model kurduklarının bir açıklaması da bu olmalıdır. *Savaşlar Çağı* kitabının yazarı Weigley, bu çağın başlangıcı kabul ettiği Breitenfeld Savaşı (1631) ile Waterloo (1815), arasında, savaş teçhizatının, taktiklerin, orduların büyüklüğünün ve örgütlenmelerinin hemen hemen aynı kaldığını, teknik yenilik olarak sadece, piyade örgütlenmesi ve taktiklerinde önemli bir takım değişikliklere yol açan süngünün icadıyla topçuluktaki bazı iyileştirmelerin (daha hafif, seri, kolay taşınabilir toplar ve etkili mermiler) dışında savaş teknolojisi alanında büyük bir gelişme olmadığını;

10 Askeri Devrim kitabının yazarı (Parker,1988). 17 yy da gelişen savunma teknolojileri ve karşı teknikler hakkında ayrıntılı teknik bilgiler veriyor: Topçunun, taç atan mancınık ve oka karşı yapılmış Ortaçağın düz ve yüksek duvarlı (curtain wall) şatolarını kolaylıkla yıkması, alçak ve kalın duvarlardan, toprak tahkimattan oluşan yıldız şeklinde surlar ve bunlardan oluşan, (trace italienne denen) savunma sistemlerinin yaratılmasına yol açtı. Bu yeni muhasara ve savunma sistemi geliştiren, Fransa'nın kuzey ve Doğu sınırlarını bir dizi kaleyle çeviren XIV. Louis'in baş mühendisi (Mareşal) Vauban (1633 – 1707) olmuştur; başlıca eseri *Traite des Sièges*, 1705.

bu nedenle, profesyonel askerlerin, teknolojik anlamda, 20. yy kadar hep muhafazakar sayıldıklarını, ifade etmektedir (Weigley, xvi-xvii).

Savaş teknolojileri, ucuz çelik üretimi, buharlı makinenin savaş gemisine tatbiki, demiryollarının yaygınlaşması, metalürji ve metal işleme proseslerinin büyük çaplı, hassas, geriden doldurulan ve demiryollarıyla taşınan yeni toplar, seri piyade tüfekleri ve makineli tüfeklerin imaline yol açmasıyla, 19 yy ikinci yarısında, daha da belirgin bir tarih vermek gerekirse, Kırım Savaşından sonra ilerlemeye ve yeni savaş ve strateji modellerinin oluşmasına yol açmıştır. Bu iki yüz yıl hatta dört yüz yıl içindeki savaşların teknikleri ve doktrinleri neredeyse statiktir: İsveç Kralı Gustavus Adolphus ile Büyük Frederick ve Napoleon, tarih içinde yer değiştirebilseler, birbirlerinin ordularını rahatlıkla yönetebilirler, kendi özel savaş taktiklerini, stratejik amaçlarını, kurmaylarına kısa zamanda açıklayabilirlerdi. Ancak, bu büyük liderler, Birinci Dünya Savaşının seyrini, buradaki teknikleri, silahları ve total savaşın yönetimini anlayamazlardı. Modern stratejistlere geçmeden önce, bu alandaki klasiklere yani kökleri Bilimsel Devrimler ve Aydınlanma Çağına inip, dikkatleri teritoyal devletlerin Avrupa hakimiyetine odaklı bazı yazarları kısaca görüp, modern sanayi ürününü ordunun ve burjuva ulusal devlet siyasetinin, dünya veya bölge/Kıta hakimiyetinin yöntemlerini düşünenlere gelelim.

On sekizinci yüzyıl Aydınlanması, hemen her konuya el atıp, pek çok bilim ortaya çıkarırken, devletler hukuku, siyaset bilimi ve iktisat konusunda modern düşüncenin kurulmasına yol açmıştır ancak, stratejik düşünce kavramını fazla geliştirmemiştir.¹¹ Diyebiliriz ki, Modern Çağı şekillendiren en önemli şahsiyet, Fransız İhtilalinin ve ulus devlet kavramının önderi Napolyon'dur; büyük bir stratejist olmakla birlikte, eser vermemiş,¹² askeri plan ve uygulamaları, savaşları 19 yy. stratejistlerinin başlıca

11 On sekizinci yüzyılın en önemli stratejistlerinden biri, belki de en önemlisi olan Prusya Kralı Büyük Frederick II, hem devlet adamı, entelektüel, hem de strateji üzerine eser vermiş bir komutandı. Yirminci yüzyılda, Winston Churchill'e kadar, savaş, tarih ve strateji alanında, önemli eserler vermiş başka bir devlet adamı çıkmayacaktır. Frederick, ilk savaşından son savaşına kadar, (3 yenilgi, 12 zaferle sonuçlanan 15 büyük meydan savaşı ve sayısız hareket), yönettiği her savaşta, tüm kötü koşullara rağmen notlar almış, hatalarını ve sevaplarını objektif biçimde görmüş ve tüm deneyimlerini ve vardığı sonuçları kitaplarında ve yazışmalarında kayda geçirmiştir. (Toplu eserleri 26 cilt, Yazışmaları 46 cilt tutmaktadır) İlk önemli kitabı da Anti-Makyavel başlığını taşır (Fraser, 2000: 47)

12 Fransa, büyük siyaset adamlarıyla Avrupa hakimiyeti için 17 yy dan beri en önemli aktör olmakla birlikte, Vauban dışında bir stratejist yaratamamıştır. On dokuzuncu yüzyılın ikinci büyük sömürgecisi, özellikle Üçüncü Cumhuriyet döneminde (1871 – 1945) Maginot hattı gibi savunmaya yönelik kısır uygulamalar dışında bir şey geliştirememiş, dinamik alman senatöyleri karşısında, 1940'da 40 gün içinde teslim olmuştu. Bu stratejiye karşı çıkan General De Gaulle (o zaman albay) ile diğer asker ve siviller için Bkz. (Paret; Ch. 20).

malzemesini oluşturmuştur. Bu stratejistlerin başında, ikisi de asker kökenli yazarlar, Jomini¹³ ve Clausewitz¹⁴ gelir. Büyük Frederick'den gelen Prusya ordu geleneğini ve birikimini rafine hale getirerek, Bismarck, Moltke ve Birinci Dünya Savaşı Alman Stratejisinin atası sayabileceğimiz Von Clausewitz, tarih felsefecisi Hegel, İktisatçı F. List ile birlikte, Alman İmparatorluğunun manevi kurucuları arasında yer almaktadır. Bu üçünün kendi alanlarındaki stratejik düşünceleri bir arada, Alman Devletinin (İkinci Reich) kurulmasına yol açan “Grand” Planı oluşturmuştur.

Klasik stratejistlerin nihai amacı bir savaşın kazanılması, düşman güçlerinin imha edilmesidir; o nedenle muharebe (battles) usulleri (taktik, tabya) üzerine odaklanıp, geçmiş muharebeleri analiz edip, temel ilkeler veya kuralları araştırır ve formüle ederler.¹⁵ Bir anlamda, siyasi amaçlar, dünya veya Kıta hakimiyeti geri planda kalır. Ulusal devletlerin kurulma aşamasında, çevredeki, kendi ulusal bölgesi sayılan toprakları, halkları ele geçirme, ele geçmiş yerleri koruma amacı, savaş yönetenlerin üzerinde durmayacağı kadar açıktır; üst düzeydeki diplomatik temaslar, finans sorunları, zamanlama, ittifaklar vb., geleneksel biçimde, komutan-hükümdar niteliğindeki devlet başkanları veya başbakanlar tarafından çözümlenir, genel strateji bunların beynindedir, kağıda dökülmez, belki yakın yardımcıları bilebilir; ama temelinde siyasi bir amaç vardır.

Stratejilerin kağıda dökülmesi ve askeri manevralarla geliştirilmesi, ilk Genel Kurmayı kuran Almanya'da 19 yy ikinci yarısında ortaya çıkmıştır. Artık, birliklerinin başında savaşları yöneten general tipi yerine, masa başında plan yapan, savaş uzaktan yöneten kurmaylar dönemi başladı. Ancak, Almanya'nın tek siyasi amacı, 1890'lara kadar (Bismarck dönemi), İmparatorluk sınırlarını korumaya yönelikti; sömürgeler kurup deniz hakimiyeti iddiasıyla ortaya çıkınca İngiltere ile kaçınılmaz bir çatışmaya girdi, kurulmuş garanti ittifakları (Üç İmparator Ligi vb.) ile birlikte, dikkatle hazırlanmış strateji de, Doğu cephesinde zafer kazanıldığı halde, Birinci

13 Antoine-Henri Jomini, 1779'da İsviçreli bir büyük burjuva ailesinin oğlu olarak dünyaya geldi. Mareşal Ney'in maiyetinde Napolyon Savaşlarına katıldı ve 1869'da bir Rus generali olarak öldü. En önemli eseri, 1837-8 de yayımladığı iki ciltlik “Summary of the Art of War”. modern savaşlar, yarattığı karmaşaya rağmen, stratejide bir evrensellik bulunduğunu vurgulamaktadır (Paret; Ch.6).

14 Carl von Clausewitz 1780'de doğdu, Prusya ve Rus ordularında hizmet etti: 1818-30 arasında Berlin Harp Akademisinde Direktördü, 1831'de öldü, ünlü kitabı “Vom Kriege”. ölümünden sonra 1832'de yayımlandı.

15 Bu anlamda en önemli strateji yazarlarından birisi, profesyonel asker olmayan bir tarih profesörü Hans Delbrück'dür; temel eseri, “History of the Art of War in the Framework of Political History” nin ilk cildi 1900, 7. ve son cildi 1936'da çıkmıştır. İlk 4 cilt yazarın kendi yayınıdır (Paret; Ch. 12).

Dünya Savaşıyla birlikte çöktü. Çünkü, tamamen savaş kazanmağa yönelik stratejinin siyasi bir amacı yoktu¹⁶ ya da Alman Genel Kurmayına bildirilmemişti.

Kıta devletlerinin aksine İngiltere’de klasik “kara” stratejistleri olmadığı¹⁷ gibi, denizlerde iki yüz yıllık (1713-1914) bir hakimiyet kurmasına rağmen, bunun stratejik formülasyonunu yapan bir yazar da çıkmamıştır. Klasik stratejistlerin Napolyon savaşlarının analizinden yola çıkmalarına benzer şekilde, İngiltere’nin denizler hakimiyetinin sebeplerini inceleyerek, strateji alanına yeni bir bakış açısı getiren yazar, Amerikan bahriye zabiti Alfred Thayer Mahan (1840-1914) olmuştur. İki temel kitabı, *The Influence of Sea Power upon History, 1660-1783* ve *The Influence of Sea Power upon the French Revolution and Empire, 1793-1812*, sırasıyla 1890 ve 1892’de yayınlanmıştır. ABD’nin, Muhteşem Yalnızlığı bozup kendi Kıtası dışına çıkmasının arifesindeki bu kitaplardaki görüşler derin tartışmalara yol açmıştır.¹⁸ Deniz Harp Akademisi Komutanı ve çeşitli savaş gemileri komutanı olmasının yanı sıra Başkana (W Wilson) danışmanlık, Senato komisyonlarında görevleri ve Avrupa’da devlet başkanlarını, siyasetçileri, ünlü üniversiteleri ziyaretle etkisini ve otoritesini artırmıştır. Pek çok dergiye, gazeteye makaleler de yazan Mahan’a başta Harvard, Yale, Oxford, Cambridge gibi büyük üniversiteler fahri doktora dereceleri vermişlerdir (Paret;448-9).

Onun bir denizci olarak kitapla uğraşmasına üstleri karşı çıktığı gibi, Savunma Bürokrasisi, Nelson’un savaş manevralarını incelemenin, değişen teknolojiler karşısında (buharla giden zırhlılar, yeni, büyük çaplı, taret-içi toplar) bir anlamı olmadığı gibi, askeri tarih incelemelerinin çok tutucu ve daha kötüsü faydasız (impractical) olduğunu ileri sürmüşlerdi (Paret;447). Buna eleştirilere rağmen, Mahan, Merkantilist devletlerin 16.yy dan beri uyguladığı iki temel ilkeyi ortaya çıkararak, modern “Geopolitik” anlayışını yaratmıştır: i) Donanma üstünlüğü yoluyla denizlerde hakimiyet sağlamak; ii) deniz ticareti, deniz aşırı topraklar ve dış pazarlara ayrıcalıklı

16 Burada, Delbrück’ün cümlesiyle ifade edelim: “Tekrar Clausewitz’in o temel cümlesine (ilkesine) gelelim: Hiçbir stratejik fikir, siyasi bir amaç olmaksızın tamam değildir” (Paret;352). Delbrück, 1918 yenilgisini bu şekilde açıklamaktadır.

17 İngiltere’de, 20 yüzyılda başta W. Churchill olmak üzere Sir Charles Oman ve Liddell Hart gibi tarihçi, savaş tarihçisi ve stratejik düşünce adamları çıkmışsa da, Britanya strateji yazmaktan çok fiilen uygulamış bir ülke olarak kalmıştır; İngilizin Klasik iktisat doktrini vardır ama Klasik Strateji doktrini başbakanlar ve amirallerin aklında kalmıştır.

18 Mahan’ın Amerikan emperyalizmine yol gösteren diğer eseri: “The Interest of America in Sea Power, Present and Future”, 1897. ABD. 1853’de Amiral Perry’nin filosuyla Japonya’nın kapılarını deniz ticaretine açtıktan 45 yıl sonra, Hawaii, Samoa, İspanya savaşı ile başta Küba ve Filipinler’i alınca, büyük donanma fikri, Başkan T. Roosevelt’de Panama’yı alıp kanalı açan büyük sopaya (big stick) dönüşecektir. ABD, donanmasını bu aşamada büyütecek ve İkinci Dünya Savaşında denizlerin hakimiyeti bu güce geçecektir.

girişin bir bileşkesi olarak ulusal “refah ve büyüklük” yaratmak; daha açık ifadesiyle, “deniz gücü demek, i) üretim, ii) gemicilik, iii) sömürgeler ve pazarlardır” (Paret;451). Bu modelden hareketle, karalara sahip olan büyük bir Kıta devletinin (Fransa, Almanya ve sonra da Rusya), denizlerde kuşatılarak, dünya hakimiyetinin önüne geçilebileceği, başka bir deyişle Karalar ve Okyanuslar çekişmesi, sonraki yüz yıl büyük bir geçerlilik kazanacaktır.

Aslında bu ikili model, karalar hakimi ile denizler hakimi, 19 yy yıldan 20 yy a, bir başka boyutta taşınmıştır: Karalar hakimi Varşova Paktı ve Çin; denizler hakimi NATO. Drednotlar yerine uçak gemileri ve kıtalar arası balistik misillere (ICBM) rağmen, işin niteliği değişmemiş, İngiltere ve Koalisyonların Napolyon, daha sonra Hitler’i çökertmesine benzer biçimde ama bu kez savaşmadan veya savaşmadan (çünkü nükleer teknoloji son derece tahripkardır) Sovyet Sistemi çöktü. Ayrıntılarına girmeye gerek olmasa da, ikili modeller, stratejistlerin en sevdiği, bir *pay off matrix*’le oynanan bir oyun teorisine en uygun dengeli (stable, stationary) *Zero-Sum* stratejilere imkan veriyor (Baumol:348-9).

Ancak ikili sistem çöktükten sonra, ne iktisat kitaplarındaki Sıfır-Toplam oyunu ne de tarihsel analogiler, devletlerin strateji çizmelerine imkan veriyor. Bu kaotik dünyada, devletlerin, eski ulusal devlet paradigmasından çıkıp, düşman tanımını bile yapamadıkları, dolayısıyla el yordamıyla yürüdükleri bir aşamada, bazı amatör stratejistlerin ve komplot teorisyenlerinin, çok rahatlıkla, büyük devletler ve özellikle ABD’nin stratejisini okuyup, hareketlerini kestirebilmeleri mümkün müdür? Eğer, amatör stratejistin davranış modlarını çözebilerseniz anlarsınız.

III.Amatör Stratejistler Hakkında

Günümüzde amatörler çoğalmıştır; Internet’ten bol veri toplamak mümkündür. Herkes, kendi amaçları ve dünya görüşü doğrultusunda büyük devletlerin uzun vadeli hedef ve stratejilerini “keşfederek” her gün yeni stratejiler ve komplolar üretmekte, bunun da belli bir talebi doğduğu için medyada kısa zamanda yayılıp ispatlanmış gerçek sayılmaktadır. İşin bu kadar çığrından çıkmasının nedeni, yapılan tanımlara göre, tek kutuplu veya çok kutuplu bir dünyada yaşamağa başlamamızdır. İki-kutuplu dünyanın parametreleri daha sınırlı olduğundan çok fazla alternatif üretilemez; iki firmalı bir denge modelinde oyun teorisi veya savaş oyunları, ancak sorumlu strateji odaklarında, gerçek verilerle oynanabilir. İki temel aktörün birbirleriyle ilişkileri dışında kalan diğer bölgelerdeki hareket biçimleri ve komplolar, ana denklemin türevleri olarak, tahmin edilebilir ve tabii nispeten daha gerçekçi bir baza oturtulabilir.

Oysa günümüzde, daha da kesin bir tarih olarak, 1990’larda, böyle stratejik modellerle ilgilenmeyen aydınlarımız için yeni bir oyun, ‘hobby’ alanı doğdu: Kompro teorileri üretmek, stratejik modelleri tartışmak. Bu konularla ilgi askeri-sivil kesimde resmi, yarı-resmi, özel ve akademik türde birçok düşünce birimleri “think tanks” kuruldu; açık oturumlar, düzenli TV programları, makaleler, köşe yazıları, araştırmalar, kitaplar yayınlandı, yayınlanmaya da hızla devam ediliyor. Eskiden, Soğuk Savaş döneminde, çok sınırlı sayıda aydının kendi aralarındaki serbest tartışmalarının yerini, her kesimin katıldığı, kollektif bir strateji oyununa bırakmış görünüyor. Ülkemizde, her çeşit ve kademedede, sistem, politika ve strateji tartışmalarının “tehlikeli” sayıldığı bir dönemde doğmuş bu psikolojik çekingenlik engeli şimdilik aşılmış görünüyor. Bu entelektüel açıdan son derece sağlıklı bir gelişme sayılmalıdır.

Sağlıklı bir gelişmenin de bazı sağlıksız yanları olabilir mi ? Kuşkusuz olabilir. Bunun bir entelektüel oyun, bir sesli düşünme aracı olduğunu bilemeyen büyük kitleler, bazı tezleri doğru varsayarak, ulusal, sınıfsal veya zümrelere ilişkin (etnik ve dini) düşmanlıkların yönünü değiştirmek, şiddetini artırmak, tahrik yaratmakta kullanılabilirler. Ama bu tehlikelere rağmen bu entelektüel oyunu sürdürmenin, fikir cimnastiği yapmanın yararları sayılamayacak kadar çoktur. Çünkü, büyük dönüşümlerin yaşandığı ve yaşanacağı bir dünyada, özellikle de çok kritik bir bölgede yaşayan insanların, kendi geleceklerini, dünyanın genel gidişi içinde öngörerek hareket planları yapması kaçınılmaz; bunu yapmadıkları takdirde, başkalarının planlarını kabul etmekten başka çareleri kalmaz. Çok uzun yıllar, başka yerlerde üretilen bazı fikirleri benimsemekten daha ileri bir entelektüel düzey gösterememiş bir toplumda, şu veya bu şekilde bir spekülatif faaliyetin yoğunlaşması pek tabii ki, sevinilecek bir gelişmedir; kaydedilmelidir.

Ancak, bu oyunu (amatörce veya profesyonelce) oynayanların belli ortak çıkış noktaları, doğruluğunu hiç tartışmadıkları bir varsayımlar takımı bulunmaktadır ki, bunlar ortaya attıkları strateji modelleriyle kompro senaryolarının sonuçlarını doğrudan etkilemektedir:

1. Büyük devletlerin, özellikle ABD’nin, çok uzun vadeli, ulusal, rasyonel değişmeyen stratejik planları vardır. Bu çok gizli olması gerekli plan ya da planlar, bizim kompro teorisyenleri ve/veya amatör stratejistlerimiz (doğrudan devletlerin karar alma süreçlerinde olmayan, bu kararları etkilemeyen her tür çabayı amatör kategorisine koyuyoruz) tarafından, her nasılsa, ayrıntılarıyla bilinmektedir. Aslında, bu yaklaşımda, “ben büyük devletin başında olsam, böyle yapardım,” düşüncesi mi yatmaktadır ? Bunlara, “Ego-sentrik” ürünler diyebiliriz.

2. Sadece büyük (süper) devletler değil, bunlarla işbirliği yapan “akıllı” küçük

devletler, büyük uluslar arası dernekler, her dinden bazı önemli tarikatlar veya gruplar, Katolik Kilisesi, Uluslar arası Siyonizm veya Komünizm vb. güçlerin de uzun vadeli stratejik planları vardır ve bunlar da ‘bizimkiler’ tarafından bilinmektedir. En çok “sürümü” olan ürünler, “paranoid paradigmalardan” doğan bu modellerdir; paranoid ürünler de diyebiliriz. Bu modeller, genelde, belli bir stratejik hareketin nedenini anlamak, açıklamak veya yönlendirmekten çok, iç politikadaki belli amaçlara ulaşmak yani bir kişinin, bir parti veya grubun siyasi iktidarını kurmak, sağlamlaştırmak veya kaldırmak için tasarlanırlar; çok bilinen “avami” bazı korkular, tarihsel birikimler ve kolay düşmanlıklar üzerine kurulduklarından çabuk yayılırlar fakat, entelektüel değerleri düşüktür.

3. Bu planlar, büyük devletler, akıllı devletler veya güç odakları tarafından, bir şekilde uygulanır; uygulanma sırasında ortaya çıkacak her türlü ihtimal de, önceden göz önüne alınmış olduğundan, sonuçlar, şu veya bu şekilde, planlarına uygun biçimde gerçekleşir; bu süper-emperyalizmin ve bunun içindeki “süper-rasyonalite” nin bir doğal uzantısıdır.

4. Formel siyasi birim olarak, sadece “ulus devlet” alınmakta, bu birimin de, şekil, yapı ve coğrafya değiştirmekle birlikte, değişmeyen nitelikleriyle, ezelden ebede uluslar arası siyaset alanının değişmeyen bir aktörü olduğu kabullenilmektedir. Bu birim, kendi içindeki tartışmalara rağmen, sonuçta tek karar verici, tek uygulayıcı olarak bir ‘volkgeist’ temsil etmektedir; bir ulusun toplu iradesidir. Bunlara da “ulusalci” ürünler demek mümkündür.

5. Sadece askeri verileri ve askeri teknolojilerdeki ilerlemeleri göz önüne alıp, dar anlamda “askeri strateji” kurguları üzerinde durmak, klasiklerin de benimsediği bir yöntem olmakla birlikte, o dönemlerde teknolojik ilerleme bu kadar hızlı olmadığı için her yenilik, zaman içinde modellere içeriliyor, hatta bu süreçte geç bile kalınıyordu. Uçakların çıkmasıyla büyük zırhlıların ve topların öldüğü, ‘obsolete’ hale geldiğini, stratejistler, ancak bir kuşak sonra kabul edebildiler. Oysa, teknolojilerin çok hızlı değiştiği günümüzde, henüz deneme aşamasındaki, oturmamış yeniliklerle askeri stratejiler kurmak, daha ziyade bir “fütüroloji” işidir; burada geç kalmak değil “fazla ileri gitmek” söz konusudur. Ancak, bu tür “cyber-virtual” kurgular, hele “histrionic”¹⁹ temele oturuyorlarsa, genç kuşak düşünürleri çok etkilemekte ve talebi de yüksek olmaktadır. Bu türlere, “siber-tekno-militer” ürünler diyebiliriz.

6. Bir kısım enteller, IQ ve genel kültürü son derece yüksek insanlar olduğu

19 Aktörler ya da hareketlerle ilgili, dramatik, tetrahedral.

için, çok kolaylıkla, belli bir anda kendilerine sunulan verilerden hareketle hemen bir senaryo kurabilecek doğaçlama yeteneğine sahiptirler. Bunlar, anında yapılıp, pamuk-helva türü, hemen tüketilen (perishable), kullanılıp atılan “Swatch” ürünlerdir; “Swatch-stratejiler ve komplolar” diyebiliriz. Bunlarda tutarlılık aranmaz, bir kimse, farklı zamanlarda veya farklı durumlar için, çok ayrı mantıklardan hareket eden hızlı modeller kurabilir zaten, bunları öğrenenlerin, hemen kurulmuş bu modelleri irdeleme, test etme zamanları ve imkanları da yoktur. Ancak, pratikte, bazı modeller, bir kısım insanların aklında kalarak, onlara çok cazip geldiği için, yeniden üretilirler ve yayılabilirler (spin offs).

Bir analogi yapmamıza müsaade edilirse, bu yaklaşım tarzlarıyla (özellikle ilk 3 madde) gerçek dünya siyasetinin devinimleri ve yörüngeleri arasındaki farklar, prediktif-deterministik (P-D) Newtonian Gökyüzü Mekanığı ile modern Quantum Mekanığına dayalı Yeni Kozmoloji arasındaki fark kadardır; temelde benzeşmez. Niçin benzeşmediği meselesine gelmeden önce, her yerde, amatör stratejistlerin içinde hareket ettikleri toplumsal paradigmanın ne olduğunu ve niçin bunlar tarafından benimsenip, yenilenemediğini anlamağa çalışmalıyız. Çünkü, bu paradigmanın oluşumuyla ürünler ve üretenler arasında yakın ilişkiler mevcuttur.

Bir kez bizdeki faal stratejist stokunun entelektüel formasyonu Soğuk Savaş döneminde belirlenmiştir; iki kutuplu dünyada, nispeten tahmin edilebilen ağır tempolu hareket biçimlerini norm kabul eder. Dünyada iki büyük siyasi kitle olduğu sürece, hareketler ağır ve beklenen bir yöndedir; amatör stratejistlere pek de iş düşmez. Buradaki paradigmanın esası, iki güç ya da büyük sistem kendi ideolojilerini veya siyasi-iktisadi sistemlerini dünyada hakim kılmak ister; bunu gerçekleştirmek mi, yoksa nispi durumlarını korumak mı, sorusu, bu paradigma içindeki hareket yönlerini işaret etmektedir.

Burada bir parantez açarak, ikili (dual) bir dünya hatta ahret görüşünün çok daha eskilere, Manikeizme (Manicheism)²⁰ kadar indiğini ve oradan Hıristiyanlığa; Avrupa düşüncesine, Marxisme, Anarşizme ve Neo-konservatiflere²¹ bile nüfuz ettiğini söyleyebiliriz. İkili modeller sadece, matematik kolaylıklarından değil, insanların bilinç-altlarına yerleşmiş bu “derin dini” düşünceden kaynaklanıyor olabilir.

20 Hristiyan, Gnostik ve Pagan unsurlardan oluşan düalistik bir din sistemi. 3. yy da İran’da Manes tarafından kurulmuş, aydınlık ve karanlık arasındaki ebedi çatışmaya dayanan Manikeizme göre, madde şerdir (evil); her insanın ruhundaki ilahi ışık, ibadet yoluyla açığa çıkabilir. (The Oxford English Reference Dictionary) Kötü ile iyinin kesin çizgilerle ayrıldığı, sonunda iyilerin, ışığın galip geleceği şeklindeki her “inanç” için söylenebilir.

21 ABD Başkanı R Reagan’ın Sovyetler Birliği için kullandığı ünlü Şer İmparatorluğu (Evil Empire) ifadesini hatırlatalım; Sovyetlerin Emperyalist Güçler teriminin simetriğidir.

İyinin kötüyü, aydınlığın karanlıkla savaşında, dinlere göre hep iyilik veya aydınlık galip gelecektir. Her sistemde bir “diğer” (other) bulunmaktadır: Musa’nın diğeri Firavun; İsa’nın diğeri Roma; Kapitalizmin diğeri Komintern; Solun ve ilericiinin diğeri ABD; son zamanlarda tüm zengin ülkelerin diğeri fakir Müslümanlardan oluşan “Yeşil” kuşaktır.

Ancak, son 15 yıldan beri (1989) iki kutuplu dünya çöktüğü için, iki yüzyıllık milletler sistemine göre şekillenmiş stratejiler, bu sisteme göre stratejik bir birim olarak tanımlanması mümkün olmayan İslam veya terörizm gibi bir “diğeri” (other) denkleme sokmakta çok zorlanmaktadırlar. Örgütü yeniden tanımlamak, işlev bulmak, iş alanları açmak için düzenlenen İstanbul’daki son NATO Zirvesi (28-28 Haziran 2004), bu bakımdan tam bir fiyasko olup, halka kapalı bir sirk görünümünde, 40 küsur siyasi birimin, bir stratejik plan dışında, tamamen kendi kısa ve/veya uzun vadeli bazı çıkarları için ikili temaslar yapmasının zemini ve “terör bölgesi” için (burada, Afganistan ve Irak) herkesin itiraz etmeyeceği birkaç taktik karar alarak zevahiri kurtarmış bir Kongre olarak tarihe geçecektir. Doğal olarak, eski dünya paradigması, Şehrin üstündeki AWACS uçakları gibi, Konferansın üstünden ayrılmadığından, ne NATO’yu yeniden tanımlamak ne de doğru dürüst bir iş tanımı yapmak mümkün olmuştur; sadece kışladaki boş eratı oyalamak türünden bazılarına nöbet yazılmıştır. Buna rağmen, Kongrenin iyi eğlendiği söylenebilir. (Buna bakarak, ABD ve bir-kaç üyesi dışında savaşmak istemeyen milletler örgütüne dönüşmüş NATO’nun, gelecekteki en iyi işlevinin dünya turizmini geliştirmek ve kollamak olabileceği ileri sürülebilir).

İlerde, çok kutuplu bir dünyanın “kaos” stratejisi üzerinde biraz duracağız. Bu noktada söyleyebileceğimiz, Dünyadaki tek süper güç dahil, diğer güçlerin ve diğer siyasi birimlerin, kişisel terör odaklarından oluşan, siyasi ve dini motifleri harmanlamış, irrasyonel insan tiplerinin, son derece akıllı ve teknolojik imkanlar kullanarak, en “rasyonel” planlarla yaptıkları eylemleri kestirmek ve önlemek bakımından, henüz ne bir teknoloji ne de uluslararası ve/veya ulusal bir örgütlenme modeli geliştiremedikleridir; doğal olarak, buna bağlı bir strateji geliştirmek de şimdilik pek mümkün görünmüyor. Bu strateji, ancak “düşmanı” tanımlama aşamasından sonra ortaya çıkacak bir örgütlenme modeli ve teknoloji verilerine dayanarak şekillenebileceği gibi, stratejiler de, bu örgüt modeli ve teknolojilere dayanarak, bir ‘iterasyon’ yoluyla, formüle edilebilir. Günümüzün amatör ve hatta resmi stratejisti, hala ikili dünya modelinden ayrılamamaktadır. Genelde sol eğilimli olan veya küçük bir kısmı sağcı bile olsa, sol ve Marxist tarih modelleri ve yöntemlerinden fazlasıyla etkilenen entelektüel stok, rasyonel, ‘Cartesian’ bir düzlemde hareket etmeyi sever ve bilir. Böyle olunca, devletlerin ve diğer güç odaklarının gizli stratejilerini de, bir

şekilde bilen (!) stratejistler, kendilerini o devletlerin en üst karar-icra organları yerine koyarak, bu hedefleri gerçekleştirecek yöntemleri kolaylıkla yazabilirler. Çünkü, nefret ettikleri fakat, Freudian bir ilişkiyle, bilinç altlarından çıkaramadıkları “Kutsal Devlet” veya son zamanlardaki deyişimiyle “Volkgeist” içeren “Derin Devlet”, Hegelian tarih rasyonalitesinin en somut biçimidir, hata yapmaz ve/veya hatasını geri alabilir.

Ancak, bu mantıkla birlikte, amatör stratejistlerin kurdukları diyalektiğin bir bacağı çökmektedir: Bir tarafta, tanrısal, “kadir-i mutlak”, hata yapmaz, süper Amerikan Emperyalizmi, her şeyi hesaplamış, adım adım hedefine ilerlerken, diğer taraftan şer güçlerinin kahrolacağı an yaklaşmakta, ABD her an, olmadık vahim hatalar yapmaktadır; bu yapısal veya tesadüfi hatalar Emperyal sistemin sonunu getirecektir. Bu noktada, bir çok amatör stratejistin, pek güvendiği soğuk kanlı akıl yürütmeyi bırakıp, tamamen duygusal biçimde, olmasını dilediği bir duruma göre malzeme seçtiğini, olguların bir kısmını abartırken bazılarını da görmezden geldiği anlaşılmaktadır. Bu yaklaşım tarzı, “kötü” tarihçilerde gözlenen, belli bir ideoloji veya resmi bir senaryoya göre tarihin yeniden yazılması sürecinin, küçük çapta kişiselleştirilmesinden ibarettir.

Böyle bir durumda, ikilem, stratejistin kendi psikolojisinde ortaya çıkmakta, bir taraftan, ABD’nin ya da süper güçlerin çok akıllı davrandığı şeklinde “İrade-i külliye”nin, kaçınılmazlığı yani “predestinasyon” öne geçerken, örneğin Irak’ta başından beri yaptığı büyük hatalar, abartılı bir şekilde sergilenerek, akılsız dinazorun bataklıkta nasıl telef olduğu, büyük bir sevinçle gösterilmektedir. Bir sistem ya akılsız, tarihten arta kalmış, yok olmaya mahkum bir ejderhadır ya da çok akıllı bir süper beyindir. Bir insanın her iki modeli aynı anda, aynı sisteme yakıştırmayı, stratejistin “siyasi bir şizofreni” durumunda olduğunu gösterir. Bir süper güç, aynı anda hem çok akıllı hem de çok şaşkın olamaz; ancak çok iyi bir plan, binlerce faktörün çalışmasıyla kötü bir şekilde uygulanabileceği gibi, kötü tasarlanmış bir strateji, yine bir çok faktörün beklenmedik tarzda davranmasıyla istenen bir hedefe ulaşabilir. Bu tür “fuzzy” lojik, iki kutuplu, siyasi olmasa bile, teolojik anlamda ikili dünya modeline alışmış, bu kalıbı kıramayan stratejistler için fazla geçerli değildir; bunlar hala, akıllı, tanrısal, hata yapmayan, süper güç modelini bırakamazlar. Belki de, bazıları için, strateji yapıp, nefret edilen büyük güçleri mahkum ederek “şeytan taşlamanın” ve ruhu selamete erdirmenin en “dünyevi” yöntemidir.

Eğer bir hata varsa ki, süper güç(ler) ve güç odaklarında nadiren, diğer ülkelerde ve karar sistemlerinde sıklıkla ortaya çıkar, nedeni yeterince, rasyonel, bilinçli kadroların sistemde görev almamış olmasıdır. Türkiye’deki durum da böyledir: Eğer, bu (amatör) stratejistlerimiz karar sisteminde olsalar, büyük güçlerin planlarını da

çok iyi bildikleri için, en rasyonel karşılığı verecekler ve tabii, ülkenin de büyük güçler gibi, uzun vadeli hedefler, araç ve imkanlardan oluşan stratejik planları olacaktır. Bu yaklaşıma göre, amatörlerin, MGK, Dışişleri Bakanlığı ve Genel Kurmay'ın yaptığı 'profesyonel' modelleri beğenmedikleri ve kendilerini daha rasyonel buldukları anlaşılabilir. Profesyonel stratejistlerimiz için büyük bir sorun yoktur; zaten, resmi strateji dokümanlarını benimsedikleri, bazı ayrıntılar dışında tamamen destekledikleri için kendileri profesyonel alana (devlet safına) girmekte,²² bu doktrini benimsemeyenler ise devletten, medyadan dışlanmaktadır. Bir anlamda, Türkiye'de, ulusal-askeri bir doktrinin dışında her hangi bir (aykırı) düşüncenin resmi alanda kabul görmemesi, amatör-akademik stratejistlerin çıkış noktası ve sebebi mevcudiyetidir. Çünkü, resmi kuruluşlar, düşünce üretmek (brain storm) yapmaktan çok, (bu hala zararlı bir faaliyet sayılmaktadır)²³ mevcut stratejiyi pekiştirme ya da yeni versiyonlar üretme yolunda çalışmaktadırlar; Türkiye'nin zaafiyeti de bu noktadadır: Çağ dışı kalmış, yabancı düşmanlığı ve homojen ulus kavramına uygun resmi (Soğuk Savaş) doktrinini, günün şartlarına uydurmak.²⁴

22 Amatör stratejistler "devlet doktrinini" o kadar benimsemişlerdir ki, Irak, Kürtler, Kıbrıs veya AB konusunda farklı hiçbir şey söyleyemezler. Osmanlıdan koparılmış, hatta bir teoriye göre "Misak-ı Milli"nin bir parçası olan Kuzey Irak'ı da kaplayan modern Irak'ın toprak bütünlüğünü savunacak en son devlet, herhalde Türkiye Cumhuriyeti olmalıdır. Buradaki resmi korku, bir Kürt Devleti kurulması olasılığıdır. Bu korku, PKK'nın Doğu Türkiye'nin sınırları içinde bir varlık olacağı ve bununla birleşeceği şeklindeki daha büyük bir korku senaryosuyla birleşiyor; o zaman, önümüze gelen herkese, PKK'yı ezin, Federasyona karşı çıkın diye, kırmızı hatlı tehdit mesajlarından yalvar yakarlara değin bir sürü komiklik yapıyoruz. Oysa, PKK'nın ulusçuluktan önce sınıf tabanındaki anti-feodal mücadelesi, artık, feodal Arap rejimlerini tasfiye politikasına gelmekte olan ABD için de bir koz olabilir. Acaba, Barzani-Talabani kliğini kollayan ABD hala bunları neden temizlemiyor ?

Çok milliyetçi Solumuz ile Anti-İsrail ve Anti-Sebatayist çevrelerimiz, bunun bir ABD-Yahudi komplosu olduğunu yazarak, hem memleketi ne kadar sevdiklerini ispat hem de kötü emperyalistleri teşhir ederek, bu veri etrafında devletten daha çok korku salıyorlar. Şimdiki adı her neyse, PKK'yı, Talabani ve Barzani'ye karşı kullanıp, Irak'ta bir manivelayı ele geçirmeyi ve Irak'ı bölme kozunu Türkiye'nin ele geçirmesini kimse düşünmek istemiyor. Düşmanlık ve dostluğun zaman içinde değişen, "görece" bir pozisyon olduğunu kabul edemiyoruz. Kimse, Türkiye kendi halkının şartlarını iyileştirirse, Irak'ta kurulacak bir Kürt Devletinin, nihai olarak, Türkiye ile birleşmek zorunda kalıp kalamayacağını tartışmıyor: İşin bir tarafında da, siyasetin fiziği, Newton'un Gravitasyon Kanunu vardır yani büyük kitle küçük kitleyi çeker. Bunlar bir politikadan çok, psikiyatrinin alanına giren fobiler, paronayalar ile ilgili görülüyor. Fromm'un kitabı bu alanda aydınlatıcı bilgiler getirmektedir.

23 Yeni Ceza Kanunu Tasarısına Adalet Komisyonunda, (Temmuz 2004) Kıbrıs'tan asker çekilmesini istemenin, Ermeni meselesinde soykırımı tartışmasının ve benzeri karşıt görüşlerin cezalandırılması öngörülmektedir. Bu madde kabul edilirse, Türkiye'de amatör veya profesyonel stratejistlerin, bundan böyle, ancak hapishanede model kurabilecekleri anlaşılmaktadır. Bu yasanın AB'nin liberal normlarına uygun hazırlandığı iddiası da cabasıdır.

24 Savaşın Soğuğu gidince Siyasetin Sıcağı geliyor. AB'ye katılma niyeti olan orta boy bir ülke, Soğuk Savaş başlarında oluşturduğu NATO çerçeveli ulusal doktrinini, savaştan kaçan bir

Oysa, amatörlerin böyle bir “pekiştirme” çabası yoktur; ancak, onların da doktrinleri Soğuk Savaş Dönemine dayandığından, genelde, iki taraftan geçişler kolay olmakta, resmi doktrin gayri resmisiyle kavuşmaktadır.

Tabii ki, rasyonel, Cartesian düzlemde, Maddeci bir çalışmanın gereği, üst yapı engellerini, kısa dönem yönetim darboğazlarını, mevcut paradigma kıskaçlarını ve sistem içinde karar verme kısıtlarını dikkate almadan, tüm iktisadi, askeri, sosyal “potansiyeli”, geleneksel stratejinin temel elemanı olan coğrafyayı da veri olarak bir oyun kurmağa çalışmanın, pratikte yaratacağı sonuçlar, varsayımlarla bir model kuran Walrasian Genel Denge iktisatçıların ürünleri gibi, çok şık, matematiksel anlamda güzel ve çekici olmakla birlikte, gerçekçi değildir; reel dünyanın tozu, toprağı arasında kaybolmağa mahkumdur. Özellikle, iktisatçı kökenli stratejistler, bu kaynakları, özellikle petrol, gaz vb. doğal kaynakları abartarak çok inandırıcı modeller kurabilirler. Bu modeller, büyük güçlerin bazı bölgelerle ilgisini ve buna bağlı hareket dinamiklerini açıklayabildiği gibi, az gelişmiş, zayıf devletlerin, tabii, etkin düşünce ve karar sistemleri mevcutsa, bu kaynaklara ve pozisyonlara dayalı olarak kurabilecekleri savunma stratejilerinin de temelini oluşturabilir.

İşte, ortada dolaşan, TV’ler ve gazetelerde boy gösteren, kitaplarda ayrıntılarıyla anlatılan komploların, (amatör) dünya strateji modellerinin doğuşu genellikle bu şekildedir. Bu modeller, tarihteki büyük strateji üstatlarının düşünemediği kadar ayrıntılara inen, hatta bu ayrıntılardan hareket edip “bilinen” stratejik modelleri doğrulayan niteliktedir. Temelde, Hobsonian, emperyalizm modelinin²⁵ ABD’ye uyarlanmış binlerce türeviyle, Siyonist, kripto-Yahudi, Sabatayist ve benzeri ağların

topluluğun barışçı doktrinine uyarlayabilir mi? “Fırsatçı Tarafsızlık” İlkesi etrafında 1947’ye kadar durumu idare eden Türkiye’nin, bu tarihten sonra de facto, 1952’den sonra da resmen aktif savaşçı statüsünü benimsemesi çok zor olmadı. Çünkü, NATO’nun doğal düşmanı, Türklerin tarihi düşmanıydı; Birinci Dünya Savaşını da atlayıp, kendini Avrupa Konsert’ine sokan Kırım Savaşı modeline eklemledi. Şimdi, tüm askeri ve siyasi bürokrasisi ile “iç ve dış düşmanlarla dolu ülke” modeline bağlı ulusal doktrinini, başka boyutta bir fırsatçı tarafsızlık ilkesine çevirmenin teknik ve psikolojik güçlüklerini yaşıyor; Kıbrıs’ı, Ermenistan’ı ve içindeki Kürt sorununu bir şekilde çözmesi gerektiğinin farkında. Bu sorunlara yaklaşımı bir miktar yumuşasa da, “derin devlet” (askeri ve sivil bürokrasi) ile “siyasi iktidar” çelişkisi açıkça görülüyor; iki taraf da tam güce sahip değil, özellikle 3 Mart 2003 TBMM Kararından sonra, TSK ile Pentagon arasında bir kopukluk olduğu ve TSK’nın, içinde hareket etmeğe alışık olduğu NATO çerçevesinin dağıldığı görülüyor. Kanaatimizce, şu anda (2004) Türkiye’nin kuru retorik dışında eski ulusal doktrinini dağılmış, yerine de yenisi konamamıştır; Derin Devlet “fırsatçı tarafsızlığa” veya eski ulusalcılığına dönmek için uygun bir fırsat kollamaktadır. Aralık 2004 bir dönüm noktası olabilir mi?

- 25 İç piyasanın düşük tüketimi nedeniyle, kendini reforme edememiş bir kapitalizmin çeşitli şekillerde dış piyasa arayışı içinde olduğu bir uluslar arası organik “parazitlik” durumu, Hobson’un neo-emperyalizm tanımıdır (Hobson; passim). Bu bakımdan Lenin’in “Kapitalizmin nihai aşaması Emperyalizm” kavramına öncülük eder.

uluslar arası sermaye alanında, entelektüel alemde etkili olması, Katolik Kilisesi, gizli komünistler vb. ana malzemelerinden oluşan senaryolar, “vulgar” yayınlar nedeniyle bu tür malzemelere yatkın kitleler arasında çok kolaylıkla “müşteri” bulmaktadır; neredeyse, her zaman talebi hazır tüketim mallarıdır. Güç odakları, bazen işbirliği ama, genelde rekabet halinde, dünyadaki stratejik kaynakların, pazarların veya askeri değeri olan coğrafi yerlerin kontrolü için çalışmakta, mutlak dünya hakimiyetine doğru yol almağa çalışmaktadırlar.

Belli bir olayı, anında açıklamak için, kısa dönem hareketlerin, spontane sistem davranışlarının, taktiklerin, her zaman uzun dönem stratejileri içine sokulması veya bunların birbirine karıştırılması da, ortaya çıkan “ürünün” anında tüketilen ‘perishable’, başka bir durumda kullanılmayan niteliğinin nedenleri arasında sayılmalıdır; başka bir deyişe, bu stratejilerin ve/veya komploların çoğu “anlılık” (spontane) olup, değişik bir zaman kesitinde ve olaylar zincirinde, tutarlı biçimde yeniden üretilemez. Belki de, en iyi ayırım, yukarıda yaptığımız, komplo ve strateji farkına dayanmaktadır.

IV. Çağımızda Büyük Güçlerin ve Güç Odaklarının Stratejik Davranış ve Planlarını Kestirmenin Güçlükleri Üzerine

Bu kısa açıklamadan sonra şimdi, amatör stratejistlerin, yukarıdaki maddelerde topladığımız düşünce modlarından hareketle, büyük güçlerin, akıllı güçlerin ve diğer güç odaklarının, stratejik Prediktif-Deterministik (P-D) modeller kurma ve uygulama imkanları veya imkansızlıkları üzerinde bir dizi eksersiz yapmaya çalışalım. Önce, Birinci maddede özetlenen, “büyük devletlerin merkezinde yapılmış, çok uzun vadeli, ulusal, rasyonel değişmeyen stratejik planları” olduğu ve bunların akıllı insanlar tarafından keşfedilebileceği varsayımını irdeleyelim.

Pek tabii ki, günümüzde, büyük devlet denince ABD anlaşılmaktadır. Aslında, ABD 19. yy ikinci yarısından sonra, yalnızlığını (splendid isolation) yenerek, kendi kıtasından çıkarak emperyal güç iddiasını Karayipler ve Pasifik adalarında sürdürmüş, İkinci Dünya Savaşından sonra da, Dünyanın her tarafına yayılıp, 1990’ dan sonra tek güç modeline girmiştir. Böyle Bir model de, Roma İmparatorluğundan Britanya İmparatorluğuna değin bir çok yapıyla analogjileri gündeme getirir. Ancak, “Amerikan istisnası” (American Exceptionalism) yeni bir kavram olmayıp, *The Economist*’in yazarına göre (8 Kasım 2003, Survey), 19. yy da Alexis de Tocqueville’den bu yana Marxist ve sosyalist düşünürler tarafından da kullanılmaktadır: “1929’ da, Amerikan Komünist Partisi Başkanı Jay Lovestone, Stalin tarafından Moskova’ya çağırılıp, Dünyanın en büyük kapitalist ülkesinde niçin hala (Büyük Buhrana rağmen) Komünist Devrimin bir adım daha ilerlemediğini sorulduğunda, Amerika’nın Feodalizm ve Aristokrasi gibi, Komünizm için ön koşullara sahip olmadığı, şeklinde

cevaplandırılmıştır... ‘Toplumun kendiliğinden sessizce hareket etmesi’ diye, tanımladığı Demokrasi halkın düşünce ve hareketlerini etkilediği kadar, bu ülkenin büyüklüğü, İngiltere’den alınan kurumlar ve merkezîyetçi olmayan yönetim tarzı, istisnanın nedenlerini oluşturur... (Lipset’e göre)²⁶ bu fark zaman içinde devam etmekte ve iki tarafı keskin bir kılıç gibi... Amerika’daki en iyi ve en kötü şeyleri açıklamaktadır... İstisnacılıktan sıklıkla hem gurur duyulur hem de yerilir”.

Bu kısa açıklamadan çıkarmağa çalıştığımız sonuç, Amerika’da diğer merkezi yönetimler kadar, kolaylıkla “ulusal” politikalar veya stratejiler kurmanın mümkün olmayacağıdır. Amerikanın, “muhteşem yalnızlığını” bozarak, iki dünya savaşına nasıl zorla sokulduğu, içerde nasıl bir muhalefet yaşandığı tarih kitaplarının malzemesidir. ABD’de, tüm yönetimin ve halkın üzerinde anlaştığı bir dış politika modeli kurmak her zaman güç olmuştur; çünkü, Kongre ile Başkan, Washington yönetimi, yönetimin çeşitli elemanları ve halk arasında bir yaklaşım birliği sağlamak, belli bir kriz anı, belli durumlar dışında zor olmuştur; günümüzde de böyle bir olay yaşanmaktadır. ABD’de farklı “paradigmalar” ve bunların içinde çeşitli “politikalar” mevcuttur. Bu görüşümüzü, ABD’nin ünlü stratejistlerinden biri, Philip Bobbitt’in²⁷ yeni bir kitabından (Bobbitt, 2002; 243 ve ilerisi) alıntılarla destekleyelim. Önce paradigma ve dış politikalar konusunda yaptığı açıklamayı alalım:

“Bir paradigma olayları açıklamak için bir modelden daha da kapsamlı bir araç olup (daha büyük bir model), her yeni olgunun/oluşumun (phenomenon) şemanın bütünlüğünü bozmadan eklemlediği açıklayıcı bir dünya görüşü sağlar Doğal olarak, anlaşmazlık bölgeleri çıksa da, tartışma içindeki tüm tarafların genelde kabullendiği bir anlayışı/yaklaşımı ifade eder...burada uluslar arası alanda Amerika’nın rolüne ilişkin, kendileri veya başkalarının tanımlamasıyla yeni “paradigmalar” denen çeşitli önerileri inceleyeceğiz... *Politikalar* ise, belli bir amacı gerçekleştirmek için, belli bir tehdit tanımı ve buna ilişkin bir strateji önerisi biçiminde ortaya çıkar. Örneğin, sarmalamanın (containment) amacı uluslar arası komünizmi yenmekti... Bu strateji nükleer caydırıcılığı, Birinci Dünya savaşının geleneksel savunmasını ve Üçüncü Dünyadaki ülkelere askeri yardımın gizli biçimde artırılmasını içeriyordu. Uydu komünistlerin kurtarılması Merkezi ve Doğu Avrupa’da Sovyet işgalinin püskürtülmesi veya daha uçta, uyuşma ve kabullenme gibi alternatif politikalar da sıklıkla önerildi.

26 Dergi, S. Martin Lipset’in “American Exceptionalism”, 1995 kitabını kastediyor.

27 Philip Bobbitt, Beyaz Saray, State Department ve Senato’ya danışmanlık yapmış, Ulusal Güvenlik Konseyinde üst düzey görevlerde bulunmuş, son zamanlara kadar Demokrat ve Cumhuriyetçi Yönetimlerin Strateji Planlama Kıdemli Direktörü olmuştur. Aslında, Bobbitt, Texas Üniversitesi Anayasa hukuku hocası, Oxford Üniversitesi (Nuffield College) ve diğer fakültelerde çalışmış bir araştırmacı ve hocadır; “The Establishment” a aykırı bir kişi olduğu düşünülemez.

Bu tür alternatifler Wilsonian²⁸ dünya görüşüyle uyuşmuyordu...fakat, geriye doğru baktığımızda...kırk yılda ve dokuz yönetimde, bu alternatif politikalara rağmen, sarmalama politikasının temelinde değiştirilemediğini görüyoruz...

Ancak, Uzun Savaşın kazanılmasıyla niçin paradigmayı temelden değiştirme ihtiyacımız ortaya çıktı? Niçin her durumda özel “ad hoc” bazda karar alıp... Amerikanın gücünü ve hareket serbestisini artırmaya çalışmıyoruz ? Cevabı stratejinin uluslar arası hukukla ilişkisinde yatar. Adına uzun Savaşın yapıldığı Meşruiyet, sadece güç değildir. Temel sorun çözümleninceye kadar, tek başına fetih ve yenilgi savaşı sona erdiremez. Meşruiyet hukukun temelini oluşturur...(Bu husus olmadıkça) ABD, niçin, tüm devletlere demokratik uygulamaları yaymaya çalıştığını açıklayamayacağı gibi, bu yayılma lehine dünya çapında bir görüş birliği de sağlayamaz. (ABD’deki) son yayınlardan yararlanarak beş genel yaklaşım ve (paradigma kurma) girişimini tanımlayacağım. Bu yeni paradigma adayları nelerdir? Bunlar, i) Yeni Ulusçuluk; ii) Yeni Uluslar arasıçılık; iii) Yeni Gerçekçilik; iv) Yeni Evanjelizm; v) Yeni Liderlik, başlıklarını taşıyor.

i) Anarşik Toplum ya da Yeni Ulusçuluk:

Bu strateji Amerikanın “hayati çıkarlarının” tanımında çok daha dikkatli olunmasını, çünkü uluslar arası çatışma ve sorunların çoğunun ülkenin varlığını sürdürmesiyle ilgili olmadığı için rahatlıkla göz ardı edilebileceğini öne sürüyor. ABD’ye temeldeki tehdidin iktisadi olduğu düşünüldüğünden, önerilen stratejik yaklaşım, uluslar arası iktisadi rekabette, esası merkantilist olan politikaların uygulanmasını gündeme getirmektedir. Başka deyişle, stratejiler “sıfır-toplam”²⁹ niteliği taşıdığından, galip gelenin ganimeti yenilenin kaybından daha fazla olamayacağından, iktisadi perspektifte tüm ticaret ortaklarının gelir yaratmasına imkan verilmelidir...NAFTA ve GATT (WTO) gibi ticaret anlaşmaları, Yeni Ulusçular için kötü konulardır (anathema) çünkü, yabancı piyasaların çoğu, bir dereceye kadar Amerikan ürünlerine kapalıyken, bunlar gelir yaratmak amacıyla Amerikan piyasasının önceliğini feda etmek anlamına gelmektedir...

Şimdi halkın şöyle sorduğu düşünülüyor: Eğer düşman yenildiyse bu kadar para harcamanın ve risk almanın gereği var mıdır? “Küresel pasifikasyon stratejisi” yerine, Yeni Ulusçuların anarşik paradigması, kaos koşullarını, devletler sisteminin iflah olmaz bir niteliği saymaktadır. Anarşik stratejistler daha da ileri giderek, stratejik

28 Evanjelist bir idealist olan Başkan W. Wilson’un halkların kendi kaderini çizdiği barışçı, safça dünya modeli.

29 “Zero-sum game”. başkasının kazancı, diğerinin kaybı şeklinde bir kurgu içindeki matematik bir oyundur.

bakımdan ülkeyi aşırı taahhütler altına (overcommitment) sokmaya karşı çıkarak, uluslar arası sistemdeki bu büyük kaosu, fırsat bilip Amerikanın kendine özgü gücüyle istismar etmesini isterler. ABD'nin, Avrupa ve Asya'daki potansiyel rakipleri gibi, etrafında güçlü ve tehditkar komşuları da yoktur...O zaman savunmasını şu üç temel elemana indirgemesi gerekir: *Birinci olarak, iktisadi gücümüzü ve onun artmasını savunmalıyız...* Alt yapı ve yeniliklere yapılacak yatırımları kurutan askeri yatırımlar yeniden yönlendirilmelidir. *İkincisi, gereksiz riskler almaktan kaçınılıyız. Bunun anlamı bizi doğrudan tehdit etmeyen fakat karıştırdığımızda yükü bize binen çatışmalardan kaçınmaktır.* Devletler sistemi, dinamik ve tarihi olduğundan, hiçbir zaman "dengede" olmayacaktır. Bir Sahra-altı devletin diğerleriyle, Macaristan'ın Romanya ile Sırbistan'ın Bosna ile nispi pozisyonlarının değişmesi bizim için gerçek bir tehdit oluşturmaz. Amerikanın Orta Doğu'daki ilişkilerinin ortaya koyduğu gibi, kendimizi ortaya atmadığımız zaman kendi aralarında şiddetli bir mücadeleye giren taraflar bize düşmanlık göstermiyorlar. (ABD, bu satırlar yazıldığında İkinci Irak Savaşını açmamıştı). *Üçüncüsü, kendi toprağımızı ve hareket serbestimizi açık bir şekilde savunmaktır.* Bu NATO ve benzeri, kendi amaçlarına hizmet eden fakat Amerikanın orada olması için özel bir neden bulunmayan ittifakları bırakma anlamına geliyor... Bu paradigma, büyük devletlerin nükleer silah yaymasına daha anlayışlı yaklaşıyor çünkü bunlar (Rusya dahil) artık ABD için jeopolitik bir tehdit oluşturmuyorlar.

ii) Çok-kültürlü Toplum ve Yeni Uluslararasıılık (Beynelmillecilik):³⁰

Beynelmillelciler başlıca iki öneri ileri sürüyorlar: 1) Çok taraflı kollektif (uluslar arası) kurumlardaki Amerikan liderliği kendi politikalarımıza büyük bir ağırlık kazandıracak gibi, politikalarımıza, ABD'nin kendi başına elde edebileceğinin çok ötesinde meşruiyet ve tabii maliyetlerin paylaşılması imkanını getirecektir. 2) Diğerlerinin refahı Amerikanın temel ulusal bir hedefi olmalı veya bu şekilde düşünülmelidir.

iii) Uluslararası Toplumda Denge ya da Yeni Gerçekçilik:

Yeni Gerçekçiler daha az iddialı olup, temel amaçları başka bir devletin hakim güç (primacy) olmasını önlemektir. Eğer Yeni Ulusçuların temel amacı ABD'yi yeni dünya koşullarına en iyi şekilde uyarlamaya çalışmak (fittest for the survival); Beynelmillelcilerininki dünya barışına ulaşmak ise, Yeni Gerçekçilerin amacı dünyada istikrarı sağlamaktır.

30 "New Internationalists" teriminin Türkçe söylenmesinin zorluğu ve diğer kavramlarla da karışması nedeniyle eski terimi kullandık: özellikle, ABD'deki belli bir siyasi yaklaşımı belli etsin diye.

iv) Demokratik Toplum: Yeni Evanjelistler:³¹

Eğer, 1) demokrasilerin bir biriyle savaşmayacağına, 2) Daha da önemlisi, bir demokrasinin vatandaşlarının temel insan haklarını güvenceye aldığına ve 3) Serbest piyasaların ve demokrasinin birbirini desteklediğine ve hatta uzun dönemde birbirinden ayrı düşünülmemeyeceğine inanıyorsanız, ABD'nin rolünün mümkün olduğu kadar uluslar arası kurumları kullanarak, fakat, gerekirse kendi başına, demokratik rejimlerin tehdit edildiği veya olmadığı yerlerde, destekleme, restore hatta tesis etmesi için müdahale etmesi gerektiğini düşünen Yeni Evanjelistler pozisyonuna katılırsınız; böylece, tedricen aynı özgürlük ve bağımsızlık değerlerini paylaşan bir dünyaya yol alınabilir.

v) Dünyadaki Tek Süpergüç: Yeni Liderlik:

Bundan önceki dört güvenlik paradigması Amerikanın gücü hakkında temelde şu varsayımı paylaşmaktadır: Bu güç nispi olarak azalmakta ve bunu sonucu olarak, ABD'nin ikinci Dünya Savaşı sonrası aldığı Dünya liderliği rolü de aşınıp, sınırlanmaktadır. Yeni Liderlik paradigması bu varsayımı reddetmektedir

Görüldüğü gibi, 2000'ler de dahi, ABD içinde, pek çok siyasi paradigmanın aynı anda yürürlükte olduğu ve bir çok güçlü taraftarı bulunduğu anlaşılmaktadır. Tabii ki, aynı yönetimin çeşitli kademelerinde, zamana bağlı olarak bu stratejik paradigmlar haydi haydi değişmekte, her alan, konu ve coğrafyayla ilgili farklı politikalar üretilebilmektedir.

Bir Örnek Olay:

Şimdi, yukarıdaki bilgileri, yaklaşımları veri alarak, ABD'nin Irak'ın işgaline yol açan gelişmeleri, bir "amatör" stratejist olarak, hangi paradigma, model ve özellikle komplo teorilerine sokabileceğimizi araştıralım. Önce ileri sürülenleri belli gruplara ayıralım:

· (ABD'nin resmi görüşü olan) uluslar arası İslami terörizm ile savaşmak için terör odaklarını yerinde yok etme amacıyla önce Afganistan'a sonra da Irak'a, sonradan doğrulanmasa da, bir sebep icat ederek girdi.

31 "Evangel" İncilin dört versiyonundan biri veya hepsi, temel Hristiyan ilkeleri. Özel olarak, "evangelicalism" veya "evangelism", İncil'den başka otorite tanımayan Protestan grupları ifade etmekte, Konservatif Evangelist Hristiyan Fundamentalismine çok yakın bir inanç olup karşısında, İncil'i daha serbest ve eleştirel bir tarzda okuyup, yorumlama taraftarı Liberal Evanjelistler bulunmaktadır. Biz bu ayrıntılara giremeyeceğimiz için, bunları ABD'nin "Yeni Dincileri" şeklinde de tanımlayabiliriz.

· Bu sebeplerden biri Irak'ta kitle imha silahlarının bulunduğu ve acımasız bir diktatörün elinde son derecede tehlikeli bir durum yarattığıydı.

· ABD, petrol kaynaklarını doğrudan kontrol etmek için Irak'a girmek için bir sebep arıyordu.

· O bölgede, İran'a karşı bir önleme savaşı, rejim değişikliği yapmak için, o sınıra yerleşmenin bahanesi oldu; yine asıl amaç, petrol ve gazın kontrolü sayılmaktadır.

· ABD'nin, dünya hakimiyetinin bir parçası olarak, Orta Asya, Kafkaslar, Balkanlar, İran ve Arabistan'ı kapsayan Büyük Orta Doğu Projesinin (BOP) başlangıç adımı olarak Irak'a girdi ya da girdikten sonra böyle bir projenin fizibilitesini araştırmağa başladı; yine işin özünde petrol vardır.

· ABD İsrail'in Doğu'ya yayılması için, Kürtleri de içine alan bir büyük alan projesini uygulamaya soktu. Hedef Türkiye idi; buraya şimdilik giremedi ama, İsrail'in Kafkaslara ulaşması için bir şekilde Türkiye'nin Doğusuna girmesi, uzun dönemde kaçınılmaz.

· ABD, liberal demokrasi diye tanımladığı, temsili parlamenter serbest piyasa ekonomilerini Orta Doğu ve İç Asya'ya yaymak için bir genişleme stratejisi güderek, kritik köprü başlarını tutmağa çalışıyor: Irak, Türkiye, Afganistan, Kırgızistan, Tacikistan veya Gürcistan bu şema çerçevesinde görülmelidir.

· ABD geleneksel, feodal ve petrol rantiyesi rejimleri, bir an önce, aşırı dini çevreler, İran türü kanlı devrimlerle iktidara gelmeden, yumuşak inişle uzaklaştırmaya karar vermiştir; Irak, hem gözleri korkutmak hem de, eğer tutarsa, daha liberal bir rejim vitrini oluşturma'nın bir yoludur.

· ABD geleneksel kuşaklama (containment) stratejisi bağlamında, yeniden güç kazanacağını gördüğü Rusya ve Çin'i, Güney'den ve Batı'dan çevirerek, gelecek on yıllar için bir pozisyon elde etmeğe çalışıyor. Bunu anlayan Çin ve Rusya, ileride, Sibirya konusunda doğabilecek ihtilaflarını bir kenara koyarak, Şanghay İttifakıyla bunu önleme gayreti içindeler. Bu modelin de özünde, petrol ve dolayısıyla İran var; İran'ı kontrol etmeden bu plan başarısız kalır. İran'ı kontrol etmek için de Irak'ta, bir şekilde, mevcut olmak gerekir.

· Belki en önemli senaryolardan birisi, İsrail üzerindeki baskıları azaltmak amacıyla, Arapların dikkatini başka yere çekmek, bir Kürt Devleti kurarak, sadece Arap-Yahudi değil, bir de Arap-Kürt cephesi hatta Türk-Kürt veya Türk-Arap

cepheleri açmak. Suudilerin de mali ve siyasi bakımdan zayıflaması ve diğer Arap Devletlerinin de kendi siyasi gelecek dertlerine düşmesiyle, Filistin Davasına ilgi ve desteklerinin azalması bu halkın kendine sunulan, “İsrail Barışı”nı kabul etmeğe mecbur etmesini öngören dolaylı bir Orta Doğu Projesi.

· Saddam’la ABD arasında gizli bir pazarlık ve ortak bir senaryo mevcuttu. Bağdat’ın kolayca teslim olması ve koca ordunun çölde bir teneke su gibi ani olarak buharlaşması buna kanıttı. Ayrıca, Saddam, belli bir oyalanma süresinden sonra burnu bir kanamadan teslim oldu; bu da oyunun belli bir parçasıydı vb. bunlar daha da artırılabilir. Belki bu temalardan bir kaçının bileşimi, sentetik modeller de üretilebilir veya üretiliyordur.

Eğer ABD’nin, sadece bizim amatör stratejistlerimizin bildiği bu kadar planı varsa, aslında böyle belirli bir planı yoktur. Hele bu plan daha başında bir sürü fiyaskoyla sonuçlanmışsa, akıllı bir süper güç de yoktur. Zaten, akıl yoksa strateji de yoktur. O halde, “akılsız” bazı alternatifler üzerinde durmamız veya henüz bilemediğimiz daha gizli veya süper bir akıl varsa, keşfetmemiz gerekir.

Muhtemel alternatiflerden birisi, ABD Hükümetinin, belli bir plana göre değil, olayların yerine, zamanına göre, Yönetimin hangi parçası, hangi paradigma içinde hareket ediyorsa, ona göre verilen “doğru veya yanlış” siyasi kararlardır. Bu “reaksiyon” kararları bir birleriyle çelişebilir, uyuşabilir ama sürecin ‘random’ yani tesadüfi olma niteliğini değiştirmez. Burada mutlak akıl, iyiler-kötüler mücadelesi vb. “Kadir-i Mutlak”ın ilahi planı değil, büyük devletin, çok karmaşık askeri-sivil merkezi bürokrasisinin her durumda aldığı parçalı kararlar söz konusudur; genelde, kararlar ve uygulamaları, müzik terimiyle doğaçlama (impromptu) ürünüdür.

Başka bir alternatif, gevşek (loose) bir plana bağlanmış, çeşitli hedefleri içeren, esnek bir çerçeveye uymaya çalışan bir “bulanık³² strateji” modeli olabilir; çeşitli kararlar ve uygulamaları son derece isabetli olmasa da, hedeflere şu veya bu şekilde, yaklaşık veya zarar vermeyecek mertebededir. Bu gerçek hayata daha uygun bir modeldir. Hiçbir güç, ne kadar akıllı, ne kadar güçlü olursa olsun, bir sosyal sistemdeki milyarlarca değişkeni ve bunların birbirleriyle etkileşimlerini, belirli bir zaman boyutunda, aynen kestirerek, istediği istikamete götüremez; sadece, belli ana değişkenleri, yaklaşık bir yöne doğrultmaya çalışabilir, bir mekanik sistemdeki yüzde yüz hassasiyet söz konusu değildir. Eğer bir Dünya Hakimiyeti bu strateji içinde görülüyorsa, yeni bir düzenleme yapılacaksa, eski düzen, eski haritalar tamamen bozulmalı (demontaj süreci) ve yeniden, istenen veya olabilecek bir plana göre her

32 Bulanık, “fuzzy” karşılığında kullanılmıştır.

şey düzenlenmelidir (montaj süreci). Bir sistemin bozulması zaten, kaotik ve hassas planlar gerektirmeyen bir süreçtir; bulanık mantığa uygundur. Ondan sonrası için de ayrıntılı bir plan gerekmez sadece, bazı büyük hedefleri akılda tutarak yeni değişkenleri kollamak gerekir. Bulanık bir stratejide doğaçlamanın yeri ve önemi çok büyüktür.

Tabii, bir başka yaklaşım, bulanık strateji varsayımını da dikkate alarak, hiç açığa çıkarılmamış, amatör stratejistlerin kesin (!) bilgilerinin ve ABD'nin resmi açıklamalarının dışında, tahmin edilmeyen ama merkezi bürokraside bile çok az sayıda kimsenin bildiği, kısa dönemli bir stratejinin uygulanma ihtimalidir. Örneğin, şöyle bir durum düşünelim: ABD 11/9 olayından kısa bir süre sonra, Bush, Irak'ta kitle imha silahları (WMD) olduğu iddiasını ileri sürdü. Buna kimse inanmadı, akıllı selim ve BM raporları bu ihtimali baştan reddediyordu. Nitekim, sonunda, İngiliz Savunma Bakanlığında bir uzmanının hayatına ve CIA Direktörünün koltuğunu kaybetmesine yol açsa da, bu gerçek kabul edildi; herkes ABD'nin (ve tabii, Blair'in) ne kadar yalancı olduğunu, Irak'a saldırmak için nasıl acemice planlar yaptıklarını, büyük bir keşifmiş gibi ballandırarak anlatmağa başladı. Bu iş olgunun, "zahiri", gündelik gazetelere yansıyan kısmı.

Tartışılmayacak gerçek şu: ABD Irak'a saldırdı ve Saddam'ı ele geçirdi. Olası saldırı motiflerinin bir kısmını yukarıda sıralamıştık. Ama bazı iddiaları da tersinden okuyup, "asimetrik" bir bilgiye erişmek mümkün mü, diye düşünelim. Ortada bir WMD olgusu var. Ancak, bu Irak'ta değil İsrail'de; Vanunu davası³³ da bu ülkenin elinde açık bir sır olarak yüz veya daha fazla nükleer başlık olduğunu ortaya koyuyor. İsrail bu başlıkları koleksiyon yapmak için üretmiyor; ülkenin nihai savunmasını yani bütün Arap devletlerinin ya da en savaştıcı olanının (bu durumda iki büyük savaş ve pek çok iç savaş geçirmiş olan Irak Cumhuriyeti) İsrail'e kitle taaruzu uygulaması durumunda, hiçbir savunma derinliği olmayan, yani çekilecek hiçbir savunma hattı bulunmayan bu ülkenin, saldıran orduların asıl yığılmasına veya büyük şehirlerine karşı bu silahları kullanması kaçınılmaz hale geliyor. Bu durum, ABD'yi bir dünya savaşı veya daha beteri bir durumla karşı karşıya bırakabilirdi.

Peki, böyle bir durum var mıydı? Burada açık istihbarat kesiliyor; tahminlerde bulunabiliriz. Saddam'ın ve Irak halkının on yıldan fazla süren abluka nedeniyle çok zor durumda olduğunu kabul edebiliriz. Bu halk, Saddam'a rağmen isyan noktasına doğru gitmiş olabilirdi; bunu kestirmek güç değil. Bu durumda, sefalet

33 Vanunu, İsrail'in Nükleer tesisinde çalışırken, burayı fotoğraflayıp, ülkenin sırlarını bir İngiliz gazeteciye veren ve vatan haini olarak hapse atılan bir Yahudi teknisyendir; geçenlerde şartlı tahliye edildi. Dünya bu yayım üzerine İsrail'in 100 ila 200 arasında başlığa sahip olduğunu anladı.

tablosuna çare bulamayan Saddam'ın "desparados" taktiği ile İsrail'e büyük bir taaruzda bulunması muhtemeldi. Sadece kendi halkını değil, diğer Arapları da büyük bir dava için seferber etmiş, rejimleri devirmiş, Amerikan üslerini silmiş ve *de facto* Arap-Müslüman Dünya lideri olmuş olacaktı ya da büyük bir Arap kahramanı olarak ölecekti. Çünkü, ortam buna hazırdı (hala da hazırdır); Filistin, tarihinin önemli baskılarından birini yaşıyor, haksızlıklar dünya kamu oyunun gözü önünde yapılıyordu. Şaron'u hiçbir Arap ve Batılı ülke durduramıyor. Modern zamanların en uzun duvarını inşa eden İsrail Hükümeti kendini nihai çözüme hazırlıyordu (hazırlıyor); sadece bir ateş yeterliydi.

Burada, Bush'un nükleer silah, WMD, kullanma iddiasını tersinden okuyabiliriz. Bush Irak'a vururken İsrail'in nükleer silah kullanmasını önlemiş olabilir. Irak'a saldırının amacı, bu ülkeyi çok uzun bir zaman, düzenli bir ordu kuramayacak şekilde zayıflatmak, zaten Osmanlı'da olduğu gibi, üçe bölmek ve Irak tehdidini ortadan kaldırmaktır. Çok ani karar aldığı için, Irak'ı nasıl yöneteceğini, ortaya çıkacak idari kaosu nasıl önleyeceğini düşünecek vakti yoktu; bunları daha sonra bir şekilde düşünmeğe çalışarak esas darbeyi vurdu. Bunu da kimseye anlatması mümkün olmadığı için, ortaya çıkan işkence tabloları,³⁴ her gün patlayan bombalar, asayişsizlik vb. pek tabii ki, ABD'ye fatura edildi ve ediliyor. Ancak, o çok büyük faturayı ödemedi, nispeten küçük zararlarla, en kısa zamanda çekilme yoluna girdi ve 28 Haziran 2004'de yönetimi "sözüm ona" Irak sivil Hükümetine devretti; gerisi sadece ayrıntıdır. Burada ABD'nin stratejisi, belli bir işi yani Irak'a demokrasi getirmek, petrolü denetlemek vb. değil, belli vahim ve çok acil bir tehlikeyi önlemek olabilir miydi? Irak'ı üçe bölerek bu tehlikeyi şimdilik ve belki de çok uzun bir zaman için önlemiş olmuyor mu? Eğer bu senaryo kabul edilirse, ABD stratejisi, tüm karşı iddialara rağmen başarı kazanmış oluyor; tabii, her savaşta kazanan da bazı önemli kayıplar verir.

V. Sonuç

Şunu göstermek istiyorum: Sanıldığı gibi, büyüklü küçüklü devletlerin veya devletler topluluklarının, Soğuk Savaş gibi, çok belirli bir "duopol" durumu bir kenara konursa, dakika dakika yazılmış, kesin, değişmez, uzun dönemli, akılcı strateji

34 Her savaşın çirkin bir yüzü vardır ve savaşa giren her asker bunu bilir ve pek azı bu olayları açıklamak ister. Stratejistler, genelde, olayların ahlaki ve hukuki boyutlarıyla fazla ilgilenmezler. Burada ABD'nin bu pislikleri neden ve nasıl yaptığından ziyade, yine ABD kaynaklarının bu resimlerin, niçin gün yüzüne çıkartılmasına müsaade ettiği. ABD buna müsaade mi etti yoksa eskisi gibi bazı şeyler artık gizli kalamayacak bir teknolojik aşamaya mı geldi, sorusu akademik bir tartışma konusudur. Ancak, böyle "şeffaf savaş" gibi bir aşamaya gelindiye, geleceğin stratejistleri bunu da göz önüne almak durumunda kalacaklardır: Etik ve Hukuk, reel politikada önemli bir boyut haline gelecektir.

senaryoları, akademik eksersizler dışında mevcut değildir; mevcut olmaması da akla yakındır. Çünkü, çeşitli kademe ve sektörlere göre pek çok senaryolar vardır; yönetimlerin her kademesi, kendi senaryosuna göre oynayıp, komplolar üretebilirse de bunları, ne ülkenin içindeki ne de dışındakiler kolaylıkla tahmin edemezler, bu tür senaryoları yazmak veya keşfetmek, deprem tahmini yapmakla polisiye roman yazmak ve bilmece çözmek arasında bir çabadır; oynayanları ve seyredenleri ve okuyanları o an için çok ilgilendirir. Bazen, tesadüfen, bu tahminlerden biri doğru da çıkabilir ancak, bu tahmin, çok genel ve görülebilir bir durumdan kaynaklanmıyorsa, sadece piyango gibi istatistiki bir şansla açıklanabilir yoksa, o yöntemin veya o şahsın doğru bir akıl yürütme olmasından değildir.

Bütün bunlara rağmen, entelektüeller ve tabii ki, devlet yönetenler ve askerler, sürekli senaryolar üretmek, yazmak ve bozmak durumundadırlar, bu onların kolay vazgeçemeyecekleri en hoş uğraşılardan biridir: Enteller can sıkıntısından, askerler de işleri bu olduğundan...³⁵

Kaynakça

- Baumol, W.J., *Economic Theory and Operations Analysis*, Prentice-Hall, Second Printing, 1962.
- Blanning, T.C.W. (Ed.), *The Oxford Illustrated History of Europe*. Oxford U.P., 2001.
- Bobbitt, P., *The Shield of Achilles. War, Peace and the Course of History*. Penguin Books, 2003.
- Clausewitz, C. von, *On War*, (1832), Penguin Classics, 1968.
- Fraser, D., *Frederick the Great, King of Prussia*, Penguin Books, 2000.
- Fromm E., *The Anatomy of Human Destructiveness*, Penguin Books, 1982.
- Hart, Liddell, *History of the First World War*, (1930), Macmillan, Papermac, 1970.
- Hart, Liddell, *History of the Second World War*, Macmillan, Papermac, 1970.
- Hobson, J. A., *Imperialism*, (1902), Third Edition with an Introduction by J. Townshend, Unwin Hyman, 1988.
- Kennedy, P., *The Rise and Fall of the Great Powers*, Fontana Press, 1988.
- Lao Tzu (Laozi), *Tao Teh King*, "Interpreted as NATURE and INTELLIGENCE, (Translated by Archie J. Bahm). World Books, Second Edition, 1986.
- Oman, C., *A History of the Art of War in the Middle Ages*. Vol One. 378 – 1278; Vol Two: 1278 – 1485., (1924), Presidio Press, USA, 1991.
- Paret P., (Editor). *Makers of Modern Strategy from Machiavelli to the Nuclear Age*, Clarendon Press, Oxford, 1986.
- Parker, G. *The Military Revolution*, Cambridge U. P., 1988.
- Weigley, R. F. *The Age of Battles*, Indiana University Press, 1991.

35 Eşek, kral ve ben / sabaha sağ çıkmayacağız. / eşek açlıktan. / kral can sıkıntısından / ben de aşk ateşinden / aylardan Mayıs. Jaques Prevert (Türkçe söyleyen. Cemal Süreya)